

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Lucie Jenišová

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Podpora socializace dětí v raném dětství a role mateřských klubů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Bohumíra Lazarová, Ph.D.**

**Vypracoval:
Lucie Jenišová**

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Podpora socializace dětí v raném dětství a role mateřských klubů“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 15. 04. 2010

.....
Lucie Jenišová

Poděkování

Děkuji paní doc. PhDr. Bohumíře Lazarové, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc., za užitečnou metodickou pomoc a morální podporu, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Lucie Jenišová

OBSAH

Úvod	1
1. Psychomotorický vývoj dítěte v raném věku	
1.1 Prenatální období	3
1.2 Novorozenecké období	5
1.3 Kojenec	6
1.3.1 Socializace kojence	11
1.4 Batole	15
1.4.1 Socializace batolete	23
2. Aktivity rodičů s dětmi organizované mateřskými kluby	
2.1 Plavání dětí	26
2.2 Cvičení rodičů s dětmi	30
2.3 Hudba dětem, hry s hudbou	33
2.3.1 Muzikoterapie	36
2.4 Znakování s nemluvnaty	37
3. Příklad z praxe	
3.1 Rozbor rozhovoru	39
Závěr	41
Resumé	43
Anotace	44
Seznam použité literatury	45
Seznam příloh	47

Úvod

Toto téma práce jsem zvolila, protože se zabývá velmi důležitým obdobím lidského života – tzv. raným věkem, jenž je zásadní pro následující vývoj celkové struktury osobnosti člověka .

„V současné době, na základě řady nových poznatků z psychologie, se ze stran lékařů, psychologů, pedagogů a dalších odborníků klade důraz na péči a výchovu dítěte v raném věku. Tedy v období od narození do 3 let. Mylná byla představa, že dítěti v tomto období stačí pouze „biologický servis“ (resp. uspokojování základních biologických potřeb) a na výchovu je času dost. Naopak – rané dětství je vývojovou fází, která podstatným způsobem rozhoduje o bio-psycho-sociálně pozitivním vývoji, a tím i o budoucnosti jedince. V tomto období je pro další vývoj člověka možné udělat velmi mnoho dobrého , ale také je možné jeho vývoj poškodit natolik, že může v budoucnu nastoupit až na cestu nežádoucího či patologického jednání.“¹

Jedná se o věk trávený v čistě rodičovské péči v průběhu mateřské a rodičovské dovolené, tedy před vstupem do kolektivního zařízení jako jsou jesle a mateřské školy. Období mateřské a rodičovské dovolené je natolik specifické pro všechny zúčastněné, pro matku, otce a především dítě, že si zvláštní pozornost zasluhuje. Jedná se o zcela novou situaci se spoustou změn , jak pro rodiče, tak i pro dítě. Rodič zůstávající s dítětem doma na zmíněné „dovolené“, nejčastěji matka, je vytržen z dosavadní téměř každodenní společnosti pracovního kolektivu a většinou i jiných společenských kontaktů. Často se příchodem potomka na svět změní, alespoň dočasně, domácí atmosféra, a to ne vždy k lepšímu i přístup partnera. V tomto psychicky náročném období je matka tou nejdůležitější osobou nejvíce ovlivňující další fyzický a psychický vývoj dítěte, který jej má připravit a formovat na celý život. Na druhou stranu při zdárném vypořádání se s výše uvedenými skutečnostmi může matka (otec) výrazně pozitivně podpořit všestranný psychický a fyzický rozvoj dítěte.

¹ Beranová, Veronika, *Raný věk dítěte z pohledu speciálního pedagoga.* /online/ Dostupné z: <http://www.nokam.cz/dospelacky/default.php?clanek=79>

V dnešní době existuje široký výběr možných aktivit, které lze společně s potomkem provozovat a které mají kladný vliv na jeho psychomotorický vývoj v tomto období primární socializace. Za zmínku jistě stojí společné aktivity od např. cvičení, plavání, muzikoterapie, masáže, až po „znakování“ (znakovou řeč) dětí s rodiči a následně ve vyšším věku hry a aktivity v kolektivu dětí a rodičův mateřských klubech a centrech. Účelem těchto klubů a jejich aktivit je socializace dětí a integrace jejich rodičů (hlavně matek), jejichž cílem je přece přivést do společnosti sebevědomého jedince se smyslem pro pořádek, správnými hygienickými návyky, schopného se bez bázně začlenit do kolektivu vrstevníků, přirozeně komunikovat a spolupracovat, soustředit se a nést určitou (svému věku odpovídající) odpovědnost.

Cílem bakalářské práce je, na základě obsahové analýzy dostupných pramenů (literatura, internet) a vlastních zkušeností rodičů navštěvujících mateřská centra a kluby, zdůraznit a vyzdvihnout důležitost včasné podpory psychomotorického vývoje v raném věku a uvést její možnosti. Práce přibližuje nejčastěji využívané z nabízených aktivit pro rodiče s dětmi a uvádí základní přehled těchto klubů a center v rámci města Brna.

1. Psychomotorický vývoj dítěte v raném věku

1.1 Prenatální období

„ Nový lidský život vzniká v okamžiku splynutí otcovské spermie s mateřským vajíčkem. Třidvacet chromozómů od otce se v té chvíli spojí se stejným počtem chromozómů od matky a tato sestava se přenáší do všech buněk budoucího organismu. Chromozomy obsahují geny nesoucí genetickou informaci. V okamžiku početí se tak rozhoduje nejen o pohlaví, ale i o všech zděděných znacích nového člověka.“¹

V době prenatálního vývoje se tvoří všechny nezbytné předpoklady pro budoucí samostatný vývoj plodu. Těhotenství trvá 9 kalendářních nebo-li 10 měsíčních cyklů. Jedná se o 40 týdnů dělených porodníky na 3 tzv. trimestry:

- 1. trimestr do 12 týdne,
- 2 . trimestr od 13. do 28. týdne,
- 3. trimestr do 40 týdne stáří plodu.

V prenatálním období se člověk v matčině děloze vyvíjí nejrychleji z celého svého životního vývojového stádia. Embryo již čtyři týdny po oplodnění dosahuje délky cca 3,5 mm a během druhého měsíce dorůstá do délky až 25 mm. Začínají se vyvíjet horní i dolní končetiny, obličej, srdce a mozek. Mозek člověka se vyvíjí průběžně v celém období těhotenství a velmi citlivě přijímá všechny možné podněty. Jeho činnost lze na encefalografu zachytit již ve stáří devíti týdnů. Už první nepatrné pohyby se mohou objevovat kolem osmi týdnů. Pohlavní orgány se začínají vyvíjet ve fázi embryonální, tj. do třetího měsíce. Od třetího měsíce nemluvíme o lidském embryu, ale již o plodu. Pohybuje končetinami, otáčí hlavičku, otvírá a zavírá ústa a otáčí se kolem své osy. Kolem šestnáctého týdne reaguje plod na doteky na matčině pokožce a mění výraz tváře. Již je možné určit pohlaví díky již zřetelnému vnějšímu genitálu. Začínají se vytvářet reflexy. V pátém měsíci může matka poprvé vnímat pohyb dítěte – reaguje na tlak a zvukové podněty z mateřského organismu (př. tlukot srdce). Ve dvacetičtyřech týdnech vnímá dítě zvuky, jak z vnitřního, tak i z vnějšího prostředí. Slyší tedy i hlas matky, případně otce.

¹ Lebl, Jan, „Co z něj vyrostete ?“. *Moje psychologie*. Praha, 2008, 1.spec.edice/březen, cit. str.64

V době od sedmého do devátého měsíce se vyvíjí systémy zkvalitňující čichové, chuťové a sluchové percepce.

Díky podnětům získává dítě své první specifické zkušenosti. Z hlasů z vnějšího prostředí je schopno rozeznat hlas své matky. Není důležité, co říká, ale dítě vnímá, jak to říká. Stejně jako vytváří prenatální vývoj základ pro další – postnatální vývoj, tak i vztah matky a dítěte má zárodek již v prenatální fázi. V období těhotenství mezi nimi probíhá komunikace na úrovni fyziologické (výměna látek, krve atd.), smyslové (pohlazení břicha, její hlas) a emoční (jak matka plod vnímá). Matčina nálada, duševní rovnováha, vztah k těhotenství, k rodičovství a k samotnému dítěti ovlivňuje i psychiku plodu. I když se mluví o tom, že případné negativní zážitky z období těhotenství a porodu lze po narození potlačit a že se tedy obtížně vybavují, nezmizí nikdy z podvědomí úplně. Stresy v průběhu těhotenství a traumata během porodu mohou mít zásadní vliv na vývoj osobnosti dítěte a na jeho případné problémy v dalším životě.

1.2 Novorozenecké období

Přirozeným vyvrcholením a ukončením těhotenství je porod. Je to náročný, pro dítě rizikový okamžik, kdy opouští bezpečné mateřské lůno a stává se samostatnou bytostí. Doposud plavalo v plodové vodě při stálé teplotě, v přítomnosti tlumenými zvuky. Pupeční šňůra zajišťovala stálou výživu a kyslík. Porodem se dítě ocitá v chladném, hlučném, silně osvětleném prostoru na pevné podložce. Musí dýchat, musí samo, relativně namáhavě přijímat potravu a vyměšovat, samo regulovat tělesnou teplotu. Rodí se v rozmezí 38. až 42. týdne těhotenství s průměrnou hmotností 3000 až 4000 gramů s mírou mezi 48 a 52 cm.

Nastává období adaptace trvající asi měsíc a končící zahojením pupeční jizvy. Do života je novorozenec vybaven základními reflexy, vrozenými způsoby chování a schopností učení. Základními reflexy nezbytnými k životu myslíme reflex sací, vyměšovací, reflexy zvracení, škytání, kýčání, křiku, reflex úlekový a uchopovací. Kromě výše uvedených, jsou známé i tzv. tonický šijový reflex („postavení šermíře“) a tzv. reflex chůzový.

První týdny po porodu dítě většinou prospívá. Spánek je přerušován krátkým bděním a přijímáním potravy. Přirozenou součástí biorytmu je samozřejmě proces vyměšování. Velmi důležitým vrozeným způsobem chování tohoto období novorozence je křik. Jedná se o významný prvek prvotní sociální interakce. Tímto hlasovým projevem dává svému nejbližšímu okolí najevo svoji existenci, své obavy i potřeby. A nejbližší okolí, kterým je ve většině případů matka, na „volání“ reaguje svojí péčí, ochranou, láskou a naplněním všech fyziologických potřeb. Tělesná blízkost matky je tím nejdůležitějším, co novorozenec na „startu“ svého života potřebuje. Kojení, oční kontakt (cca 20 cm), doteky vnímané přímo na pokožce a matčin hlas jsou velmi důležité pro vznik pevné vazby dítěte s matkou a mají pozitivní vliv na zdravý duševní i tělesný rozvoj potomka. Matka je nejvýznamnějším zdrojem podnětů a potomek je schopný při takto blízkém kontaktu vnímat a přijímat i její citové a duševní rozpoložení, tedy i smutek, úzkost či deprese. Výrazně zvýšené nervové zatížení matky může mít za následek pozdější problematické chování, příp. duševní choroby dítěte. Jeho rozvoj závisí na přiměřeném přísunu podnětů a stimulaci odpovídající jeho vývojové úrovni a individualitě.

1.3 Kojenec

Druhým měsícem začíná období kojenecké trvající do 1 roku věku. Nastává velmi výrazný rozvoj smyslových, pohybových, citových a poznávacích vlastností vlastní osobnosti. Prožívání a chování dětí je individuální, stejně jako průběh vývoje. Kojenecké období lze také definovat jako období potřeby stimulace s dostatkem odpovídajících podnětů a zároveň se související potřebou učení.

„Podněty fungují jako informace, jejichž zpracování se projeví v oblasti učení. Dítě takto získává zkušenosti se sebou samým i s okolním světem. Vlivem zkušenosti dochází postupně k diferenciaci a modifikaci poznávacích strategií.“¹

Odpovídajících podnětů by neměl být nedostatek ani nadbytek. Jejich nedostatkem dítě strádá a následkem toho se vývoj zpomaluje. Opakem je nadbytek podnětů, kterým je však dítě nadměrně přetěžováno a unavováno, a pak na ně reaguje odmítavě (např. usne). Pro pozitivní průběh učení je důležité poskytnout dítěti prostředí dodávající mu pocit bezpečí, klidu a lásky.

Již v druhém měsíci se může u dobře podněcovaných dětí objevit první úsměv. Náš vlídný hlas a úsměv stimulují radostné reakce a prožitky nemluvněte. Mezi druhým a třetím měsícem miminko začne vydávat první zvuky připomínající bublání či broukání. Ve svislé poloze při „posazení“ udrží hlavičku i několik sekund a v poloze na bříšku při „pasení koníčků“ drží hlavičku déle ve středu bez okamžitého vychýlení do strany. Asi od konce třetího měsíce dokáže v leže na zádech držet hlavičku položenou na zátylí, a dostane-li se mu něco do zorného pole, je schopno zachytit předmět delším pohledem. Vnímá předměty na vzdálenost 12-50 cm a v úhlu cca 180 stupňů. Zrakové vnímání je podstatným prostředkem pro získávání informací a k orientaci. Do půl roku registruje věci vzdálené cca do 1m. Od druhého měsíce rozlišuje základní barvy, avšak preferuje červenou a modrou. Oblíbeným objektem dětské pozornosti je lidský obličej. Je spojením vizuálního a zvukového podnětu a vzhledem k tomu, že je častý (obličej

¹ Vágnerová, Marie, „Kojenecké období“. Vývojová psychologie I., Praha, 2008, cit. str. 72, odst.3

rodičů), stává se známý a měl by být spojen s pozitivními pocity. Kojenec velmi dobře vnímá výšku a intonaci hlasu a s postupujícím vývojem projevuje radost např. ze zpěvu matky. Naopak pláčem může reagovat na některé, pro něj nepříjemné, zvuky jako jsou např. křik, hádka, „hučení“.

Kolem čtvrtého měsíce kojeneček zjišťuje, že má ručičky, a ty se stávají jeho oblíbenou hračkou, kterou si často prohlíží a následně buď samotné nebo s hračkou strká do pusinky. Jedná se o jeho způsob poznávání. To, co bylo před 2-3 měsíci jen letným náznakem úsměvu, je nyní hlasitý smích odhalující holé dásně. Je slyšet často když sourozenci nebo rodiče s drobečkem dovádějí. Svoji radost dává najevo celým tělem s rozhazujícími a mávajícími ručkami a kopajícími nožkami. I když by na bříšku spát ještě nemělo, občas během dne jej tak položíme. Jednak se kromě hlavičky snaží vzpřimovat na pažích a posiluje tak důležité zádové svalstvo a současně má tato poloha zásadní vliv na nácvik budoucího lezení.

V pátém měsíci je tu docela aktivní jedinec, někdy již schopný obracet se z lehu na zádech na bříško a nabídneme-li mu prst, uchopí a snaží se přitahovat do sedu. Samozřejmě na sezení jako takové je ještě brzy a není dobré snažit se toto uspěchat podkládáním zad. Zatěžujeme a namáháme tak páteř. Zádovému svalstvu více prospějeme, necháme-li dítě na bříšku „cvičit letadlo“, kdy se samo snaží s upaženými ručkami a kopajícími nohama dozadu zvedat hlavu a dívat se vzhůru. Posiluje se tím zádové i šíjové svalstvo současně.

Dostane-li se dítěti do zorného pole zajímavý barevný předmět, snaží se jej rukou uchopit a pokud se to nezdaří, vyhraje si například s nožičkami - chytit a strčit do úst není problém. Pohybová funkce ruky se v pátém měsíci stává dominantní. Za pomoci všech svých smyslů se mu daří poznávat čím dál lépe okolní svět, ať už k tomu používá zrak, sluch či hmat. Sluchem dokáže rozpoznat stále jemnější zvuky, stejně jako polohy hlasu matky. Je schopno rozeznávat „své“ lidi od cizích, jakož i „své“ prostředí s každodenními rituály, jejichž neměnnost mu dává tolik důležitý již zmíněný pocit klidu a bezpečí.

V následujících týdnech tj. cca od 6. měsíce se začínají u některých dětí prořezávat první zoubky – dolní prostřední řezáky. Váha dítěte se pohybuje kolem 7 kg a délka je

v rozmezí 64,5 až 66,5 cm. Na břicho se překulí bez větších problémů a tráví tak většinou aktivní čas. Má odtud lepší přehled o okolí. Je totiž již schopno, kromě horizontálně se pohybujících předmětů, zachytit i pohyb vertikální. Jakmile zaslechne nějaký zvuk, aniž by vidělo jeho původ, otáčí hlavičku ke zdroji hluku. Podpírajíc se na břichu rukama, opřou se někdy i o kolínko. Kdykoliv ležícího kojence uchopíte za ruce, snaží se vytáhnout do sedu. Schopnost koordinace pohybu obou rukou se projevují v předávání předmětu (hračky) z jedné do druhé, jeho otáčení, mačkání, případně záměrného štěrchání „zvukovou“ hračkou. Zdokonaluje si tak techniku poznávání, obratnost rukou a jejich koordinaci s očima. Součástí uvedeného procesu je stále „mezipřistání“ v ústech. Pokud přidržíme dítě ve vzpřímené poloze uchopením tělíčka pod pažemi a necháme je chodidly zlehka se dotýkat podložky, jde do podřepu a začne nožičkami pružit – pérovat. Kolem půl roku dochází i ke změně zvukového projevu dítěte. Z broukání na žvatlání. Opakuje spojení stejných slabik jako např. „dadada“, „baba“, atd...

Přibližně od sedmého měsíce můžeme u potomka zaregistrovat nelibou reakci na naši nepřítomnost nebo vzdálení se. A naopak, kdy se svým hlasovým projevem snaží upoutat pozornost blízkého okolí. Mění se pohled na cizí lidi a prohlubuje důvěra v ty „své“, kteří jsou na blízku když je mu zle. Pokud někoho nezná, chová se vůči němu mimořádně zdrženlivě. Nechce se nechat pochovat a může reagovat i pláčem. Stává se z něj pozorovatel, začíná se zajímat o činnosti lidí ze svého prostředí. Z lehu se za naše ruce do sedu vytáhne samo a v této poloze dovede vytrvat i několik sekund. V poloze na břicho se opírá o předloktí, nazdvihuje tělíčko a snaží se jej posunout kupředu. Stejně tak si předloktím pomáhá při pohybu vzad. Začíná se plazit a mezi sedmým až devátým měsícem by mělo začít lézt.

Od osmého až devátého měsíce si kojeneček začíná sedat sám. Pracuje také na obratnosti rukou tzv. jemné motorice, což se projevuje zvýšeným zájmem o drobné předměty. Zatím co větší předmět uchopí do celé dlaně tzv. „hrabavým“ pohybem, daří se mu stále častěji tzv. „nůžkový“. Jedná se o uchopení drobné věci mezi palec a ukazováček, což vyžaduje dobré zvládnutí koordinace pohybu prstů. Z předchozího období již dítě chápe souvislost mezi nějakou činností a jejím následkem. Nyní (cca v devátém měsíci věku) je schopné postupovat obráceně. Ví, že přitáhnutím deky dosáhne na hračku na ní ležící. Občas také nechává zcela vědomě padat hračky na zem,

vyhazuje je z postýlky nebo shazuje ze stolku a tato činnost se mu zjevně líbí. Už velmi dobře rozeznává, co je dole, nahoře, vpředu a vzadu.

Z předchozího zdrženlivého chování vůči cizím lidem se může u některých jedinců v období $\frac{3}{4}$ roku vyvinout až strach z neznámých osob a neznámého prostředí. Výrazněji než dosud rozeznává věci, lidi a prostředí známé, obvyklé od těch cizích, a tím nebezpečných. Stejně tak začíná chápat na základě intonace hlasu a výrazu obličeje význam některých častěji používaných slov, jako například pozitivní – „ano“, „to je šikulka“ a naopak negativní – „ne!“, „to nesmí“. Samo bývá již schopno jasně a zřetelně vyslovit opakující se slabiky jako je „mama“, „tytyty“, „nene“, apod...

„V 10 měsících začíná dětské žvatlání odrážet fonetické vlastnosti daného jazykového prostředí. V této době může znít už jako skutečná řeč, mívá i její typickou intonaci. Vývoj vokalizace zahrnuje nejenom diferenciaci artikulace, ale i chápání odlišností jednotlivých fonémů, resp. jejich kombinací. Je třeba připomenout, že kolem 10. měsíce se rozvíjí jak artikulační motorika, tak fonematická percepce, jejichž rozvoj probíhá ve vzájemné interakci. (Bernstein-Ratner, 1987; Vasta a kol., 1995; Lalonde a Werner, 2000)“¹

Jiným důležitým pokrokem v oblasti učení jsou tzv. domácí nebo dětské hříčky, které je dítě schopno opakovat a následně samo předvádět. Např. „paci paci pacičky“, „jak je veliký?“, „tak, tak, všelijak“, apod... Desátý měsíc je rovněž dobou aktivního lezení a podaří-li se dítěti něčeho zachytit, snaží se samo vstát a s oporou vydrží stát pevně. S lezením se mu otevřela možnost poznávání něčeho nového. Už není trvale v postýlce a ohrádka také nestačí, je vpuštěno do prostoru (kuchyně, pokoj, ..). Uchopit a prohlížet si věc sebranou mezi paleček a ukazováček zvládá, a tak si sbírá vše, co na zemi nalézá – drobné hračky, drobky, provázky, .. Zajímá se o obsahy dutin, otvorů a hledá, co je uvnitř něčeho, jak to vytáhnout a zase schovat zpět. Snaží se menší předměty vkládat do větších – kostku do hrníčku, dudlík do krabičky, víčko na lahvičku, apod.. V 11.-12. měsíci leze již dítě docela svižně a pohybuje se při tom jako lichokopytník.

¹ Vágnerová, Marie, „Vývoj podřečové aktivity“. Vývojová psychologie I, Praha, 2008, cit. str. 95

To znamená, že pravá ruka současně s levou nohou jdou kupředu následovány levou rukou s pravou nohou. Někdy místo kolínek používá chodidla. Ve stoje se stále pevně drží a opatrně se pokouší o úkroky do stran a pomaličku začíná obcházet třeba ohrádku nebo nábytek. Pokud uchopíme stojící dítě za obě ruce, udělá své první krůčky. Chůze je ještě dost vratká, ale chodidla jsou při ni plně zatěžována, jako při opravdové chůzi. Jedinec je stále samostatnější. Dokáže si svůj piškot, rohlík nebo sušenku samo udržet v ruce a samo sníst a s malou pomocí může dokonce zvládat zvednutí hrníčku k ústům. Mezi 10. – 11. měsícem se zlepšuje technika úchopu na tzv. klíšťkový, kdy při uchopení předmětu shora stojí palec s ukazováčkem proti sobě a ne vedle sebe jako to bylo v cca 8. měsíci při úchopu nůžkovém).¹

V jednom roce je hmotnost dítěte kolem 10kg a délka (výška) mezi 74 a 78 cm. S podanou rukou kráčí docela rychle a první kroky bez naší pomoci se mohou objevit přibližně od 11. do 14. měsíce a někdy i později. Hračky si už nebere jen aby si s nimi hrálo, ale natáhnete – li po hračce ruku, rádo vám ji podá. S oblibou skládá menší hračky do větších. Z původních slabik se postupně stávají opravdová slova jako jsou „táta“, „bota“, a začíná být chápán i jejich smysl a dle něj také reaguje. Například na výzvu „dej“ podá žádaný předmět, na slovo „pojd“ vykročí.

V kojeneckém období se vyvíjí důvěra jedince k jeho prostředí, lidem a k okolnímu světu. Jedná se o komplikovaný proces. Člověk kromě pozitivních zkušeností posilujících důvěru, prožije také mnoho zklamání - každá bolest, každé nepohodlí, úzkost nebo opuštěnost je pro něj zklamáním z matky a ze světa.

„Dítě potřebuje cítit bezpečí, potřebuje jistotu, že když začne plakat, někdo k němu přijde a nenechá ho samotného, což v něm posiluje sebevědomí a zároveň se to odráží na jeho sebepojetí. Pocit jistoty a bezpečí je v tomto období dán především uspokojujícím vztahem s matkou, případně s rodiči, a jestliže tento vztah nefunguje tak, jak by měl, matka neuspokojuje emoční potřeby v dostatečné míře, namísto důvěry ke světu se utváří nedůvěra.“²

¹ Matějček, Zdeněk, „Jedenáct měsíců“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, parafr. ze str.80

² Jesenská, Elena, „Vývojová stádia dětí“. *Moje psychologie*. Praha, 2008, 1.spec.edice/březen, cit. str 40

1.3.1 Socializace kojence

*„Sociální vývoj dítěte je procesem, který staví na paradoxu. Paradox spočívá v tom, že jsme společenské, ale zároveň individuální bytosti. Jsme s ostatními lidmi propojení a máme s nimi různé vztahy, ale nakonec jsme přece sami. V průběhu vývoje se zlepšuje naše schopnost vstupovat do vztahů s druhými lidmi, ale zvýrazňuje se také vnímání vlastní oddělenosti a odlišnosti. Zároveň se socializujeme i budujeme svou individualitu. Tyto dvě zdánlivě protikladné funkce jdou ve skutečnosti ruku v ruce, přičemž každá přispívá k růstu a úspěšnému sociálnímu přizpůsobení individua“.*¹

I když dochází k začátkům komunikace mezi matkou plodem již prenatálním obdobím, je velmi významným impulzem pro prvotní socializaci dítěte tzv. imprinting, neboli vtištění matčina obrazu v prvních okamžicích po porodu. Následně po porodu je pro pozitivní vývoj tohoto vztahu důležitý nejlépe fyzický kontakt s matkou. Základem rané interakce matky a dítěte je doba trávená kojením a vůbec veškeré chvílky, při kterých dochází k fyzickému kontaktu. Novorozenec důvěrně zná vůni své mámy, která je samozřejmě pro ni charakteristická, a její vůně a tlukot jejího srdce, které jedinec vnímá, když jí leží po kojení na prsou, jej uklidňuje, uspává a dává mu pocit klidu a bezpečí. Stejně příjemné a láskyplné by měly být i úkony při další péči o něj, jako jsou přebalování a koupání. Matka nebo oba rodiče se na něj usmívají, klidně promlouvají, hladí jej, přivinou si jej na tělo.²

Vznikající vyvíjející se vztah matky s dítětem je základem pro utváření jeho osobnosti. Nejintenzivněji se jejich interakce tvoří a vyvíjí během prvního roku života, čímž je kojenecké období. Máma je první osobou, kterou je dítě, v době mezi 6. – 9. měsícem, schopno odlišit od dalších členů rodiny. Je pro něj prvním objektem, který vnímá jako trvalou součást svého života. Kvalita tohoto vztahu následně ovlivňuje jeho schopnost zvládat psychicky náročné zátěžové situace, a to nejen v dětství, ale i v dalším životě. Rovněž průběh a způsob této interakce má vliv na utváření pozdějších sociálních vztahů jedince vůči ostatním.²

¹ Hoskovcová, Simona, „Socializace ve vývoji dítěte“. Psychická odolnost předškolního dítěte. Praha, 2006, cit. str. 22

² Hoskovcová, S., „Socializace kojence“. Psychická odolnost předškolního dítěte, Praha, 2006, parafr. str. 24 - 26

„Základním „ úkolem“ jedince je v rámci socializace vytvoření pevné vazby na pečující osobu a získání bazální jistoty. Jak se kojenci daří interagovat se svým sociálním prostředím, je výrazně ovlivněno jeho temperamentem. Temperament je individuální, a je proto i tématem individuace, procesu vývoje osobnosti. „¹

Prvotní socializace probíhá v rodině prostřednictvím sociálního učení, tedy získáváním zkušeností ze situací probíhajících v kruhu rodinném. V tomto prostředí by měly být uspokojovány veškeré základní potřeby dítěte, tím máme na mysli i sociální potřeby, jako jsou potřeby stimulace a učení. Podněty by měly být především příjemné a dítěti přitažlivé. Jedinec tyto podněty rozeznává podle toho, jak na něj působí (příjemně – nepříjemně, atd.), reaguje na ně a některé si již pamatuje. Získává tak své první zkušenosti, které následně ovlivňují jeho další chování. Je zřejmé, že pozitivní zážitky v něm vzbuzují další zájem o nové a nové podněty. Nazýváme to sociální stimulací, na níž je jeho další rozvoj závislý. Schopnost reagovat na sociální podněty a naopak tyto projevy vyvolávat má člověk vrozenou.

Těmito schopnostmi jsou :

- Mimické projevy dítěte, které lze vnímat jako primární komunikační projev, vyjadřující jeho psychické naladění. Umožňující rodičům „sdělit“ své pocity.
- Oční kontakt je vrozenou reflexní reakcí opětovat pohled do očí. Dítě i rodič si tak vzájemně potvrzují zájem a je důležitou pozitivní zpětnou vazbou.
- Úsměv je rovněž primární vrozenou reflexní aktivitou. Dítě ním vyvolá žádanou reakci rodiče, která je třeba k naplnění jeho potřeb.
- Předřečová aktivita - v kojeneckém věku vnímána jako broukání, je také nástrojem dítěte, jak upoutat pozornost. Vnímavá matka to často přijímá jako podnět ke zpětné vazbě a mluví na dítě, jako by se jednalo o konverzaci. Lidský hlas je stimulátorem rozvoje jeho řečových dovedností.
- Pláč a křik je jedním z prvních komunikačních projevů člověka vůbec. Vyjadřuje jeho potřeby, pocity i obavy o sebe sama, svým nejbližším i okolnímu světu.²

¹ Hoskocová, S., „Socializace kojence“. Psychická odolnost předškolního dítěte, Praha, 2006, cit. str.27

² Vágnerová, M., „Socializace“. Vývojová psychologie I., Praha, 2008, paraf. str. 99-101

Průběh socializace v prvním roce je možné rozdělit na trimestry:

- První trimestr lze pojmenovat jako fázi základní sociální orientace. Jedinec první dva měsíce podněty přijímá a vnímá, ale zatím je nerozlišuje, tudíž zatím žádné podněty nepreferuje. Soustřeďuje se především samo na sebe a na své prožitky a komplex tělových pocitů. Od 2.-3. měsíce jej začíná postupně zajímat vnější svět a rozličné vnější podněty. Preferuje lidi, neboť se pohybují, promlouvají na něj a odlišují se od sebe. Je schopné již zvedat hlavičku a jeho zorné pole se tak rozšiřuje, i když moc daleko zatím ještě nedohlédne. Objevuje se první „nenáhodný“ úsměv, označovaný jako „sociální úsměv“. Projevuje jím zájem o kontakt s někým, kdo reaguje předpokládaným způsobem.¹

- Druhý trimestr je fází sociálně diferencující – nerozlišuje již pouze předměty živé a neživé, ale rozeznává i mezi jednotlivými předměty ty, které více jsou pro něj zajímavější, začíná manipulovat s hračkami i vlastním tělem. Při kontaktu s lidmi je živější a svými projevy se snaží o upoutání pozornosti a odpovídající „komunikaci“. Na hlasový projev či úsměv zpětně reaguje a vnímá to jako pozitivní zážitek – podnět. To co se dítěti líbí a je mu příjemné, se lépe přijímá a komplexně to podporuje proces učení. Mezi 3.-6. měsícem mohou již mezi rodinnými příslušníky a kojencem probíhat jednoduché hry, podněcované samozřejmě dospělým, který se například střídavě dítěti schovává a „vykukuje“. Kojenec reaguje s radostí a podporuje to jeho další zájem o hru, o poznávání, a tedy i učení.¹

- Třetí a čtvrtý trimestr je nazýván fází pokračující sociální diference. V rozmezí 6.-9. měsíce začíná potomek rozlišovat tváře svých nejbližších (v první řadě matky) od těch ostatních. Matka se postupem času pro něj stává tím nejdůležitějším sociálním objektem a její přítomnost potřebou. „Své“ a cizí lidi rozlišuje a vnímá natolik, že se u něj může začít projevovat obava či strach z těch cizích. Je-li s neznámými lidmi samo, bez matky, bude pravděpodobně projev strachu výraznější. Jedná se o obranný mechanismus, cítí-li se ohroženo, má strach a „tlumí“ svou zvědavost a drží se matky. Role otce však také není zanedbatelná. Pokud se otec na péči aktivně podílí a je s kojencem v častém kontaktu, stává se pro něj také důležitou osobou. Většinou se k dítěti chovají jinak, hrají si s nimi jinak

¹ Vágnerová, M., „Průběh socializace“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, paraf. str. 103-107

a to je novou zkušeností podporující rozvoj jiných dovedností. V této fázi si při hře rovněž uvědomuje které hračky chce, které ne – vybírá si. Záměrně některé nabízené hračky přijme, některé odmítne a čeká na reakci dospělého.¹

K uvědomování si sebe sama kojenci pomáhají reakce a zpětné vazby na jeho chování, projevy, které se mu dostávají od matky, která při komunikaci s dítětem funguje jako zrcadlo. Oba spolu při vzájemném kontaktu spolupracují a svým způsobem se navzájem ovlivňují. Chování a reakce matky jsou modelem pro napodobu, tedy učení. Dítě také získává informace o hodnotě a významu své osoby. Je si vědomo své odlišnosti od ostatních.²

¹ Vágnerová, M., „Průběh socializace“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, parafr. str. 103-107

² Vágnerová, M., „Socializace“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, parafr. str. 102-103

1.4 Batole

Batolecí věk lze ještě rozdělit dle věku:

- 1. – 2. rok je mladším batolecím obdobím
- 2. – 3. rok je starším batolecím obdobím

„Období batolete je charakterizováno především:

- *prudkým rozvojem zrakového a sluchového vnímání*
- *rozvojem (lokomoce) hrubších i jemných pohybových schopností a dovedností*
- *rozvojem mimických a pantomimických výrazových projevů, řeči a myšlení, fantazie (projevuje se tzv. fantastický ilusionismus)*
- *rozvojem hygienických návyků sebeobsluhy při jídle a při oblékání.“¹*

V této fázi vývoje, která bývá rovněž nazývána obdobím výrazného osamostatňování, prochází dítě také intenzivním rozvojem své osobnosti. Z dítěte se stává aktivní jedinec uvědomující si čím dál více svoji existenci a svůj vztah ke svým nejbližším. Prochází vymaňováním se z rozličných vazeb spojeným s expanzí do širšího okolí a schopností větší samostatnosti v uspokojování potřeby stimulace. Tato fáze emancipace je podmínkou následného vývoje.

„Pohybové aktivity různého druhu bývají v počátcích svého rozvoje pro dítě zajímavé samy o sobě. Proto batolata se svými pohybovými dovednostmi různým způsobem experimentují. Schopnost ovládat vlastní tělo je jednou s forem autoregulace. Je novou zkušeností, které se dítě nemůže nabažít, což se projevuje neustálým opakováním těchto aktivit, a tím i jejich procvičováním a zdokonalováním. Motorické dovednosti jsou pro dítě samozřejmě i prostředkem k uspokojení jiných potřeb, např. orientace v prostoru.“²

¹ Kohoutek, Rudolf, „Batole“. Vývojová psychologie, Učební texty, Brno, 2003, cit. str. 24

² Vágnerová, M., „Vývoj a význam motorických dovedností“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, cit. str.119

Přestože dochází ke zpomalování růstu, probíhají důležité vývojové změny. Nejprve se zaměříme na období mladšího batolete, tj. do 2let. Jedna z prvních zásadních změn tohoto období pro dítě i jeho okolí je chůze, která postupně nahrazuje lezení. Bývá ještě nejistá, kolem patnáctého měsíce však už většina jedinců „cape“ docela hezky. „Do kolen“ jde většinou tehdy, potřebuje-li se pohybovat rychleji, nebo vyžaduje-li to terén, např. schody bývají oblíbeným místem a kolem roku a půl je vyleze docela svižně, nicméně chůze po nich vyžaduje vedení za ruku. Postupně dochází při chůzi ke koordinaci pohybu (levá noha s pravou rukou).¹ Dochází k vývoji velkých svalových skupin, jedinec získává větší obratnost horních končetin a trupu. Po osmnáctém měsíci se dítě stává „neřízenou střelou“, objevuje kouzlo rychlosti a rádo se rozeběhne, zastaví, běhá tam a zpět a dokola, je schopné vybalancovat i mírné terénní nerovnosti. Zvládá bez potíží zvedání předmětů ze země z předklonu a z podřepu. Sedne si, kam potřebuje, více méně přesně, vyleze na sedačku a na opěrku sedačky a snaží se lézt výš a výš a na okno a pozorovat dění na ním. Dobře začíná zvládat koordinaci pohybů i orientaci v prostoru. Celkový rozvoj pohybových schopností není rovnoměrný. Své motorické schopnosti dítě užívá dvěma základními druhy pohybu.

Jsou to:

- Retence, což je snaha udržet si něco, co chce a setrvání někde.
- Eliminace, jenž je snaha pustit, odhodit, opustit to, o co již nemá zájem nebo to, kde už nechce být.

Přibližně od jednoho roku dochází postupně k uvolňování úchopu a i když se ze začátku stavění kostek na sebe nedaří, je nyní, cca v patnácti měsících, batole v této činnosti zručnější, v 18 měsících na sebe zvládne postavit cca 3 kostky a šikovní dvoulétá batolata až 6 kostek. Snaží se jíst samo lžičkou, pije z hrníčku. Předměty už ze stolu jen tak neshazuje, ale zcela vědomě a cíleně pouští na zem. Popojíždí s vláčky a autíčky, táhá za sebou hračky na provázku, pochová oblíbenou hračku (medvěda, panenku...). Stejně oblíbenou činností je vkládání drobných předmětů menších do větších. Jako jsou vysypané lentilky vkládány zpět do krabičky nebo kuličky do lahvičky.²

¹ Matějček, Zdeněk, „Začátek druhého roku“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, parafr. str. 90-91

² Matějček, Zdeněk, „Co všechno dovede“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, parafr. str. 91-92

Kolem roku a půl objevuje novou zábavu, a to házení předmětů, a snaha o kopání do nich. To je ten správný čas na míč. Naučí se je podávat i pouštět a opakuje oblíbenou činnost dokola až do omrzení. Podávání předmětů dítě zná přibližně už od jednoho roku a teď je jeho obměnou házení a kutálení. Ve skupině dětí si v době mladšího batolete hraje tzv. paralelně (bez spolupráce s ostatními). Dostane-li se mu do ruky tužka, jsou výtvary velmi nahodilé – tečky po klepání tužky do podložky, náhodné čáry. Velkou zábavou, u které vytrvá desítky minut, jsou zásuvky („šuplíky“) a dveře. Stále se opakující zavírání a otvírání nebere konce. Batole má potřebu poznat podle jakých pravidel funguje všechno kolem něj. Jinou vývojovou novinkou, kterou nyní můžeme u dítěte zaregistrovat je zájem o knížky – barevné, obrázkové, nejlépe dětské. Zatímco v jednom roce jimi listovalo ještě s naší pomocí, je teď už schopno několik stránek obrátit samo. Již v tomto období se dítě může začít učit mít knihy rádo, stejně tak jako dobrému zacházení s nimi. Jsou plné barev a obrázků, ve kterých může poznávat věci ze svého okolí. To doplňuje naše čtení pohádek, básniček nebo výklad a popis jednotlivých činností na obrázcích. Není nutné pořizovat potomkovi nové a další knihy. Naopak, důležité je opakování a následně i dítě samo začne vyhledávat oblíbené knihy, stránky, obrázky, ukazuje na ně a radostně reaguje.¹

Mění se základní potřeby – prodlužuje se doba spánku a bdění. Přes den naspí cca 2-3 hodiny a v noci 10 až 12 hodin. Nadchází ten správný čas na učení základních hygienických návyků, jako je například mytí rukou po procházce a před jídlem a čištění zoubků před spaním po večeři. Měly by se stát součástí každodenních rituálů. Přibližně patnáctý měsíc věku je vhodný pro začátek nácvičku „toaletních“ návyků. Vzhledem k tomu, že je již kapacita močového měchýře, taková, že pojme velké množství moči, vydrží dítě suché i několik hodin. A uvědomuje si plnost močového měchýře stejně jako potřebu jeho vyprázdnění. Je na nás jej hlídat a v ten správný okamžik dítě „usadit“ a očekávanou aktivitu pojmenovat slovem pro něj pochopitelným a následně vždy stejným. Celý proces vykonání potřeby se má důsledně opakovat, měl by být srozumitelný a příjemný, a co je nejdůležitější, v případě vykonání žádaného výsledku musí následovat důrazná pochvala. Dítě se většinou brzy princip „chození na nočník“ naučí. Ve dvou letech občas na „potřebu“ upozorní i včas. Pokud se např. ze začátku

¹ Matějček, Zdeněk, „Uprostřed druhého roku“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, parafr. str. 96-98

toto učení našemu robátku nedaří, není dobré se na něj zlobit, křičet nebo jej snad trestat. Batole vnímá velmi pozitivně pochvalu nebo projev radosti těch nejbližších jako reakci na jeho zdařile provedené jednání. Stimuluje ho to k další vlastní aktivitě. Bude se snažit dělat to, za co je chváleno.

„Pro vývoj poznávacích procesů dítěte má velký význam vývoj řeči, který je velmi prudký a intenzivní. Zatímco do roku a půl se dítě naučí pár jednotlivých slovíček, zvládá už ve dvou letech věty a počátek konverzace, ve 3 letech už s ním lze konverzovat běžně.“¹

Dítě jazyk vnímá v konkrétní hotové podobě a pro jeho osvojení potřebuje model, aby jej mohlo napodobovat. Nejedná se o přesnou doslovnou nápodobu, ale přizpůsobení svým možnostem. Prvními slovy bývá zpravidla pojmenování blízkých osob jako máma, táta, bába, děda a následují zvuky, které slyší, nebo jsou jimi pojmenovány věci (vláček – šššš, auto – trtrtr), zvířata (ptáček – popili, pes – haf, haf) nebo činnosti (jídlo – ham, ham, pití – brm, brm, upadnutí – bum,). Povídání si s dítětem by mělo být samozřejmou součástí celého dne. I u činností, které spolu rodič s dítětem dělá, je dobré je popisovat, př. „Teď půjdeme na procházku, tady si vezmeme botičky na nožičky, nejdřív jedna... a druhá...“. Přesto, že ještě těmto sdělením přesně nerozumí, spojuje si slova s činnostmi a postupně začíná rozumět. Řekne –li potom matka „půjdeme na procházku...“, jde dítě pro botičky a nastavuje nohy na obutí. Na dítě bychom neměli šišlat, ale mluvit jasně, řádně artikulovat a nekomolit slova. Často si povídá samo pro sebe svou vlastní řečí, ze které nerozumíme ani slovo, ale díky odposlouchané intonaci nápadně připomíná řeč dospělého člověka. Jedná se o velmi důležité cvičení artikulačního aparátu.²

V roce a půl mohou rodiče mezi dětmi pozorovat poměrně velké individuální rozdíly. Jsou děti mluvící srozumitelně a schopné přesně nazývat věci, činnosti, zvířata i lidi z okolí a na druhé straně jsou děti, které zvládají sotva „máma“ a „táta“ a jejich slovní projev je stále nesrozumitelný.

¹ Kohoutek, Rudolf, „Batole“. Vývojová psychologie, Učební texty, Brno, 2003, cit. str. 25

² Matějček, Zdeněk, „Co všechno dovede“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, parafr. str. 92

„Přitom můžeme rodiče ujistit, že velkou většinou jde jen o vývojové opožďení, které se časem vyrovná. Častěji se to týká chlapců než děvčátek. Děvčata totiž v průměru o něco rychleji vyspívají v řeči, kdežto chlapci jsou zase zpravidla o něco obratnější pohybově, vyspělejší a důkladnější v názorové orientaci a technických dovednostech. Má to co dělat s poněkud rozdílným vyspíváním jednotlivých částí kůry mozkové u chlapců a dívek.“¹

První slovní spojení se mohou objevit ještě před druhými narozeninami. Nejedná se přímo o slova na sebe normálně navazující, jako spíš o dvě slova, která dítě zná a spojí si je pro příležitost, kterou potřebuje sdělit. Říká „máma-ham“, „táta-trtr“. Není dobré podporovat jeho řeč neustálým opakováním, mohlo by to mít opačný efekt, než byl žádaný. Podstatně efektivnější je postup, kdy na dítětem vyřčené slovo radostně reagujeme a zřetelně je po něm zopakujeme, ale i s přidaným dalším slovíčkem. Takže na slovíčko „táta“ reagujeme „táta“ – ano „táta hajá“.

Přibližně ve dvou letech tedy již mluvíme o starším batoleti, můžeme říci, že se stává skutečně do značné míry samostatným jedincem. Zná kolem 200 - 300 slov i s jejich významem, měl by být schopen sdělovat své zážitky, znát a používat své jméno, doplňovat slova v jemu známých básničkách a písničkách. Řeč se pro něj stává dorozumívacím prostředkem. Tempo řeči bylo do druhého roku pomalejší a začíná se výrazně zrychlovat, začíná skládat první věty a jeho řeči se začínají projevovat pojmy, soudy (tráva je zelená) a úsudky (až přibližně ve třech letech). Má snahu nazývat se svým jménem a uvědomuje si tak čím dál tím více svoji identitu. Měl by rozumět a uposlechnout několika pokynům a orientovat se na obličejí a těle. Při oblékání spolupracuje, vyzouvá si papučky, stahuje punčocháče nebo tepláčky, natahuje rukavice a čepici apod. Při jídle si začíná pomáhat lžičkou i vidličkou, napije se sám, aniž by moc nabryndal, a postupně do třetího roku se práci s příborem naučí.

Kolem druhého roku je hra dítěte ve společnosti dětí ostatních stále paralelní – tj. hrají vedle sebe, nespolupracují spolu. Na druhou stranu dětskou společnost vyhledávají, všímají si jich, napodobují je, ale nemají rády, když se jim pletou do

¹ Matějček, Zdeněk, „Co všechno dovede“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, cit.str.101

vlastní činnosti nebo jim berou hračky. Hra nespočívá už jen v samotné manipulaci či rozkládání hraček. Batole teď také mívá oblíbenou hračku – panenku, figurku nebo plyšového mazlíčka, kterou vyhledává, spává s ní, bere s sebou ven, a která je pro něj „živou věcí“, reálnou součástí jeho světa, jeho „pocit bezpečí“, citově se k ní váže. V tomto „vztahu“ odráží své poznatky každodenního života – dává jí dudlík, napít z lahve, posadí ji do židličky, atd. Zkrátka napodobuje veškerou péči, kterou přijímá ze strany rodičů. Dítě s ní výrazně lépe zvládá nové, cizí prostředí, např. má-li trávit noc mimo domov.¹

V této době - mezi 2 a 3 rokem se dítě pomalu a postupně odpoutává ze symbiotické vazby s matkou. Separační strach však zůstává a znamená, že mezi matkou a dítětem vzniklo žádoucí citové pouto. Začíná rovněž cítit potřebu prosadit svou vůli a rozvíjet svou identitu, své já. Používá své jméno, už o sobě nemluví ve třetí osobě a užívá slovo „já“. Ví, že je samostatnou bytostí odlišující se od ostatních.

„Identita je celoživotní záležitost, a tak její základy, které se teď kladou, by měly být zdravé a pevné. Velice na nich záleží, neboť z nich bude nadále vyrůstat stavba celé osobnosti našeho dítěte. A my jakožto „jeho lidé“ jsme tu vskutku rozhodujícími činiteli, i když si to třeba ani neuvědomujeme.“²

Rovněž nastává doba svéhlavosti a vzdoru. Proto je také tato fáze vývoje staršího batolete nazýváno obdobím vzdoru. Jeho vzdor jsme mohli zaznamenat již dříve a ne v takovém rozsahu jako nyní, kdy odmítá téměř vše. Samo neví proč, neboť důvodem odmítnutí není obsah, ale samotný akt odmítnutí. Opačnou reakcí, než mají druzí, se ujišťuje o své identitě. Je třeba si uvědomit, že vzdor, jak jej v této době a podobě poznáváme, je nedílnou součástí zmíněného vývojového období. Nevznikl jako důsledek naší špatné výchovy, ale náš potomek se dostal do věku, kdy ještě není dostatečně zralý řešit (pro něj) zátěžové konfliktní situace. Projevy vzdoru a vztekání se se nevytráť ze dne na den, ale po třetím roce se bude jejich četnost postupně snižovat. Samozřejmě záleží na reakcích rodičů. Nejlépe je, podaří-li se jim celý „výstup“ dítěte

¹ Matějček, Zdeněk, „Sociální zájem a sociální hra“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, paraf. str. 115-116

² Matějček, Zdeněk, „Poučení“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, cit. str.120

přejít bez povšimnutí, neměl by být posilován žádnou odezvou. Tedy ani trest by neměl následovat, neboť trest samotný by byl odezvou, a ta byla cílem dítěte.¹ Dodržováním pravidelného denního režimu a pevného domácího řádu lze mnoha takovým konfliktům předcházet a dítěti to dává pocit jistoty a bezpečí. Věci jsou takové, jaké mají být – takové, jaké je samo zná a prožívá s námi každý den.

„Vzdorovitost je často vlastně pasivní formou boje o svébytnost a uplatnění vlastní vůle dítěte. Vzdoruje tehdy, jestliže někde „naráží“, pociťuje odpor.“²

Je nutné si uvědomit, že začíná rozumět i našim slovům. Tedy i tehdy, kdy mu spíláme, když něco provede. „Ty ty ty, Honzík to rozbil“. Avšak ať už provede cokoliv, nikdy by nemělo v návalu naší zlosti slyšet „nenávidím tě“, „zničilaš mi život“, „ty mě utrápíš“,a nic podobného. Už je velmi vnímavé a citlivé a podobné výlevy od jeho milovaných nejbližších mu mohou způsobit dlouhodobé trauma. Strach a úzkost jsou dalšími prožitky, které batole intenzivně vnímá a ovlivňují jej i do budoucna. Dítě musí stále cítit, že je milováno a že jsme tu pro něj, když potřebuje.

V souvislosti s citovou a pociťovou stránkou nelze nezmínit důležitou vlastnost, a tou je temperament, který výrazně ovlivňuje emoční a fyzickou aktivitu dítěte a je jednou z vlastností, která má vliv na individualitu člověka. Díky němu jsou zcela rozdílní, odlišně veselí či plačtiví. Jinak se chovají ve stejných situacích, jinak reagují na stejné podněty. Různý temperament lze pozorovat již u kojenců, avšak nyní, u batolat, se projevuje výrazněji. Dokonce i výrazněji, než později v dospělosti. Některá jsou klidná, jak se říká „kam jej posadím, tam jej najdu“, a jiná jsou neustále v pohybu a rodič jej musí mít neustále na očích, aby se mu nic nestalo. Je rozdíl mezi děvčaty a chlapci. Temperament je jedna z důležitých vlastností, kterou by měli rodiče zohledňovat při výchově a výběru her a činností provozovaných se svými potomky.

Ve třech letech se člověk ocitá na konci vývojového období batolete. Stává se emancipovaným jedincem s vytvořenými základy lidské charakteristiky a s osvojenými

¹ Matějček, Zdeněk, „Období vzdoru“. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, Praha, 2008, parafr. str. 124-128

² Kohoutek, Rudolf, „Batole“. Vývojová psychologie, Učební texty, Brno, 2003, cit. str.27

nároky společnosti. Zná své pohlaví i své jméno. Zvládá všechny návyky sebeobsluhy. To znamená, že se samo nají, napije, umyje, učeše, vyčistí si zoubky, obleče se (i když občas potřebuje pomoci třeba se zipem, atd) . V udržování tělesné čistoty je samostatné, umí si říct a zůstává většinou bez pomoci ve dne i v noci. Pohybově zvládá chůzi, běh skákání i chůzi ze schodů a začíná zvládat „stroje“, které bude ovládat vlastní silou a bude vezen – trojkolka, šlapadla. Některé děti se začínají učit lyžovat, plavat, bruslit. Orientují se i ve vnějším prostoru (kde to znají – zahrada, okolí domu, trasa častých procházek), v čase – ráno, večer, po večeři, rozlišují roční období. Prodlužuje se čas, kdy je dítě schopné udržet pozornost. Lépe si pamatuje. Rozumí významům slov : malý – velký, nahoře – dole, nahlas – potichu. Výtvary kreslení již bývají výsledkem dobré koordinace pohybu ruky s okem. Kresby začínají být odrazem toho, co dítě vidí a jeho fantazie.

Slovní zásoba samozřejmě narostla a pohybuje se v rozmezí 500 – 700 a v některých případech až 1500 slov. Je odrazem individuálních dispozic jedince a práce s ním (komunikace). Dítě užívá souvětí, minulý i budoucí čas, množná čísla,...Zná básničky, říkanky, písničky i krátké povídky (pohádky). Mají oblíbené knížky a oblíbené pohádky. Umí nebo se učí rozeznávat barvy přirovnáním (zelená jako travička, žlutá jako sluníčko, atd...). Zasypává své blízké množstvím otázek a které chce odpověď odpovídající jeho věku a zralosti. Vnímá rozhovory z nejbližšího okolí a většinou sdělení rozumí.

Převažující a velmi důležitou činností tohoto období je hra, a to individuální i skupinová. Hrou je pro dítě i napodobování každodenních činností, se kterými se setkává doma. Například si hraje na maminku, která myje nádobí nebo pere. V kolektivu dětí se vytváří vztahy s vrstevníky a při hře, která se již dá nazvat „souhrou“ nebo spoluprací, si děti hrají společně na jednom místě a spolupracují za účelem „vytvořit“ něco společně. *„Hra zaujímá důležitou roli v životě dítěte, stimuluje významně rozvoj jeho osobnosti.“¹*

¹ Kohoutek, Rudolf, „Batole“. Vývojová psychologie, Učební texty, Brno, 2003, cit. str. 30

1.4.1 Socializace batolete

Socializace jedince ve věku od 1 do 3 let probíhá především rámci rodinného prostředí nejbližších i těch vzdálenějších rodinných příslušníků. Vývoj sociální i emocionální v batolecím období zahrnuje jednak učení se vlastním sociálním rolím a jednak dovednosti interakce s ostatními jazykem a řečí. Sociální role si dítě vytváří především ve vlastním sociálním prostředí a při jejich přijímání je ovlivňováno různými odlišnostmi, vlastním chováním, pohlavím, vzhledem, atd..¹

„Sociální role, které dítě získá, vyjadřují jeho hodnocení, ale i očekávání a požadavky ostatních lidí. Tím je vývoj každého dítěte do určité míry sociálně predeterminován. Různé role, např. roli chlapce či dívky, zdravého či nemocného, krásného či nevzhledného, prvorozeného či nejmladšího, lze definovat jako komplex očekávaného chování, v němž je zdůrazněn význam určitých kompetencí, zatímco jiné nejsou v této souvislosti považovány za tak důležité. Sociální očekávání bude některé projevy dítěte stimulovat a jiné potlačovat. V batolecím věku jsou důležité tři role, které se vážou ke kategorii věku či pohlaví:

- *věkem je dána vertikální role dítěte*
- *i horizontální role sourozence (role vrstevníka ještě nemá velký význam),*
- *z pohlaví dítěte vyplývá generová role.“²*

První rok už má člověk za sebou a postupem času si začíná získávat nový pohled na okolí i na sebe sama a uvědomuje si relativně pevný vztah s osobami jemu nejbližšími, které mu poskytují veškerou péči. Je si vědom své rodinné identity, toho prostředí kam patří, ale také ví, že tam patří i máma, táta a případně sourozenci. Současně vnímá i další členy rodiny, které nevidí tak často, ale jsou lidmi, jenž zná. Má utvořenou jistou hierarchii lidí podle toho, jak jsou mu blízcí. Na prvním místě je pro něj stále matka, ale vzhledem k tomu, že si uvědomuje svoji identitu, své „já“ a svoji odlišnost od ostatních, začíná se tato vazba uvolňovat. Je stále na matce závislé a cítí se s ní bezpečně, jen už nejsou „jedno tělo“. Díky stále častějšímu vzdalování se pociťuje dítě v tomto období tzv. separační úzkost – strach z odloučení od matky. Vnímání strachu

¹ Vágnerová, M., „Socializace“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, parafr. str. 145-146

² Vágnerová, M., „Socializace“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, cit. str. 147

zajišťuje, svým způsobem, dítěti bezpečí, neboť se díky němu bojí od matky vzdálit dál, než kam by je jej lákala jeho stále narůstající zvědavost. Ani role otce by neměla být zlehčována či podceňována. Pokud se podílí na péči o dítě a hře s ním, je pro něj potřebnou zkušeností, neboť se chová jinak než máma, jinak mluví, jinak na svého potomka reaguje a hraje si s ním, jinak jej stimuluje, a tedy i dává jiné podněty než matka. Reakce rodičů, jejich sociální interakce, emoční projev, jsou všechno prvky, které jedinec přijímá jako model, vzor pro své chování. Z nich se nápodobou učí a čerpá nové poznatky a zkušenosti. To vše dohromady tvoří nepostradatelnou výbavu do života. Osobnosti rodičů jsou nejdůležitějším determinujícím prvkem celém procesu socializace jejich potomka.³

Součástí rodinného prostředí je také domov, kde je většina věcí trvalých – neměnných, jako postýlka, lampička, ohrádka, barevný hrací koberec v pokojíčku, bedna s hračkami, atd.. Zkrátka předměty, prostory, věci známé a oblíbené, dávající, spolu s veškerou láskyplnou péčí a pozorností milujících rodičů, ten nezbytný a uklidňující pocit bezpečí a kde dítě získává jistotu. Samozřejmě s věkem se stává jistější, a tedy schopné rozšiřovat své vnitřní známé prostředí (domov) o vnější, často navštěvované prostředí (zahrada domu, byt babičky a dědečka, dětská herna, apod...), a s tím jde ruku v ruce seznamování se s novými tvářemi, především vrstevníky.⁴

První vztahy k vrstevníkům se projevují především při hře, která se vyvíjí současně s batoletem. Nejdříve si ve společnosti jiného hraje paralelně s občasnou výměnou vzájemné pozornosti a na začátku předškolního věku již při hře spolupracuje s ostatními dětmi. Stává se v jejich společnosti více entuziastické a kooperativnější. Společnou hru vrstevníků usnadňuje přítomnost matek, které mohou v případě nutnosti zasáhnout, a tak si za jejich „účasti“ děti hrají déle a jsou v četnějším kontaktu. Asistence rodičů je významná na prahu vývoje sociálních dovedností, neboť u dětí starších již nelze tak významně jejich hru ovlivnit. Kolem tří let se velmi intenzivně rozvíjí fantazie a na jeho hrách se odráží. Vztah k ostatním dětem se často odvíjí podle vztahu s vlastním sourozencem.

³ Vágnerová, M., „Vztah s otcem“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, parafr. str. 149

⁴ Vágnerová, M., „Socializace“. Vývojová psychologie I. Praha, 2008, parafr. str. 146

Mezi rokem až rokem a půl je většina batolat schopna chápat, že některé jednání není vhodné, ale ještě nejsou schopni se ovládat či kontrolovat. Svě emoce pociťují a prožívají značně intenzivně. Nalézají se totiž v tzv. období vzdoru. Kontrolu takového chování si začínají postupně osvojovat přibližně až od dvou let, kdy se pomalu stává řeč komunikačním prostředkem, které rozumí a vhodné a trpělivé vedení rodičů učí děti nepříjemné a konfliktní situace zvládat. Z našeho batolátka se postupně víc a víc stává socializovaná bytost s charakteristickým chováním, ve kterém se odráží temperament, povaha a vlastnosti dítěte. Vztek a vzdorovitost nejsou nyní následkem špatné výchovy rodičů, ale nevyhnutelnou součástí této vývojové etapy. Naštěstí fáze negativizmu s věkem ustupuje a v předškolním věku by mělo být dítě v psychické rovnováze odpovídající jeho věku a dostatečně seznamované s normami lidského chování.

Některé otázky socializace dítěte tohoto věku jsou již popsány v kapitole „Batole“ .

2. Aktivity rodičů s dětmi organizované mateřskými kluby

2.1 Plavání dětí

„Hlavním smyslem kojeneckého plavání jsou společné příjemné prožitky dětí a rodičů, přiměřená pohybová stimulace a získávání nezákladnějších plaveckých dovedností. Pohybová hra ve vodě podporuje celkovou aktivitu malého dítěte a napomáhá tak jeho optimálnímu vývoji“.¹

Vodou je člověk obklopen již před narozením. Jestli bude mít dítě k vodě kladný vztah a jestli v něm bude i v dalším životě navozovat příjemné pocity, hodně záleží na tom, jakým způsobem mu je „představena“. V kojeneckém věku vnímá jedinec velmi citlivě všechny podněty z okolí. Zkušenosti s nimi zůstávají a následně ovlivňují jeho další chování. Na rozdíl od jiných savců nemá člověk plavecký reflex. Z toho důvodu záleží na především na rodičích, jaké plavecké dovednosti a obratnosti bude potomek mít.² Jestliže se s kojeneckým plaváním začíná už mezi šestým a osmým týdnem života, projevují se děti mimořádným ochranným reflexem – při potopení hlavičky automaticky zadržuje dech a sami od sebe se snaží pohybovat ve vodě kupředu. Přestože kojeneček tento instinkt kolem čtvrtého měsíce ztrácí a přestože ještě stále není schopen sám plavat, rozhodně mu důvěra k vodě zůstává. Voda je též prostředkem umožňujícím dítěti naučit se vnímat vlastní tělo, a to jak ve vodě v klidu, tak i za pohybu vnímat jednotlivé části těla. Je-li dítě nevrelé, nebo se necítí dobře nebo je mu zima, nemá být ke koupání nuceno. Mohlo by mít nepříjemnou zkušenost spojenou s vodou a následně se plavání bránit. Naopak vnímá-li plavání či jiné vodní hrátky jako příjemné a veselé, zůstávají hezké zážitky do budoucna. Voda bývá zdrojem báječné zábavy pro děti, maminky i tatínky. Ostatně při plavání nejde jen o zvládnutí plaveckého stylu, ale spíš o společné potěšení všech zúčastněných.

U nás se „kojeneckým plaváním“ nazývají vodní pohybové aktivity nejmladších dětí. Kromě kojenců tj. dětí do jednoho roku, ale i starších.

¹ Čechovská, Irena, strana zadního přebalu knihy, Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, cit. str.133

² Čechovská, Irena, „Úvod“. Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, parafr. str. 8-9

„V souladu se zahraničním vývojem je možné i u nás rozčlenit baby plavání se zaměřením:

- 1. Na prožitkové činnosti dětí a rodičů ve spojení s vodou a na nácvik prvotních plaveckých dovedností.*
- 2. Na aktivity spojené s nácvikem dovedností vedoucích k ochraně před tonutím.*
- 3. Na aktivity ve vodě, které stimulují děti na dolní hranici normy psychomotorického vývoje.*
- 4. Na aktivity zaměřující se na děti se zdravotním postižením prostřednictvím specializovaných programů podle zdravotního postižení“¹.*

Nejčastěji je plavání organizováno do skupin dětí s rodiči. Výuku, jak z vody, tak z „břehu“, vede zkušený pedagogicky vzdělaný pracovník. Přítomnost rodiče je důležitá, neboť rodič své dítě zná, ví, jak reaguje, co se mu líbí a může jej správně motivovat. Potomek naopak zná rodiče, jejich vztah je důvěrný a společným plaváním se tato důvěra dítěte v rodiče upevňuje a prohlubuje.²

Kojenecké plavání souhrnně označuje plavání nejen kojenců, ale také novorozenců a batolat. Liší se však přístup a metody výuky dle věku, ve kterém dítě s plaváním začíná.

Není záměrem této práce detailně popisovat konkrétní cviky toho kterého období a ani připomínat zásady správné hygieny a následné péče o dítě související s touto aktivitou. Všechny potřebné informace je možné vyhledat v literatuře, na internetu či přímo v mateřských centrech a baby klubech provozujících tuto činnost.

V novorozeneckém věku můžeme mluvit spíše o koupání v domácím prostředí, kde se dítě seznámí s vodou, které spočívá hlavně v klidném nadnášení se na hladině v poloze na zádech. Rodiče získávají zručnost a jistotu úchopu při držení a polohování drobečka. Je důležité aby nebyl vyčerpaný, rozmrzelý a polekaný. Zcela nezbytný je neustálý oční kontakt koupajícího rodiče ke sledování celkového psychického rozpoložení dítěte. Zrakový kontakt je vhodné doprovázet povídáním

¹ Čechovská, Irena, „Úvod“. Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, cit. str. 10-11

² Čechovská, Irena, „Plavání dětí s rodiči“. Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, parafr. str. 12-13

či zpíváním, aby příjemnou atmosféru vnímalo co nejvíce smysly. Celou koupel ukončíme otužováním. Tedy jemným proudem vody majícím teplotu jen o několik stupňů méně než byla teplota původní (36-37°C).

O kojeneckém plavání mluvíme u dětí ve věku 1. měsíce až jednoho roku . Protože se práce s dítětem každým následujícím měsícem mění, účelně se rozděluje na dobu od 2.- 3. měsíce, od 4.- 6. měsíce a od 7.- 12 měsíce. Výuka se již netýká výhradně domácího prostředí, ale hlavně prostředí se specializovanými vanami nebo bazény k tomuto účelu určenými.¹ Kojenec už začíná být na vodu zvyklý, zná ji, přestává se jí bát. Vnímá stále více podnětů, mění se polohy ve vodě, rozvíjí se jeho fyzické dovednosti. Postupně začíná s nácvikem potápění – ponoření celé hlavičky, nácvikem úchopů a zvládnání manipulace s předměty (hračkami) ve vodě. Umožňuje-li to poloha, snažíme se stále udržovat oční kontakt nebo alespoň slovní – říkanky do vody, promlouvání, zpívání. Po koupání opět následuje přiměřené otužování a na závěr můžeme přidat i masáž, což je další příjemně vnímaný prožitek dítěte. Je-li to možné, pokusíme se udělat z koupání a plavání pravidelný rituál. S postupem času snižujeme teplotu vody z původních 37°C až na 30°C. Stejně tak postupně prodlužujeme dobu pobytu trávenou ve vodě od cca 10 min., 15min., 20 min. a může být i delší – vždy rozhoduje nálada dítěte.²

Plavání ve věku batolecím - tedy od 1 do 3 let opět probíhá ve skupinách rodičů s dětmi, i když individuální výuka se nevyklučuje. Zpravidla probíhá v bazénech ve sportovních areálech či vhodně k tomuto účelu přizpůsobených bazénech. Ve věku do dvou let pro potřebu plavecké výuky nazýváme dítě starším kojencem nebo mladším batoletem. Výrazný rozdíl nastává u tříletých batolat, která v tomto věku začínají znatelně více spolupracovat. A přestože do výuky např. vstupují později, jsou schopna učit se rychleji než kojeneček. Začínáme-li s plaváním v tomto období, setkáváme se s různými stupni zábrany a obavy. Naše batolátko se ve vodě již od nás odpoutává. Je proto třeba přistupovat k jeho projevům opatrně a citlivě.

¹ Čechovská, Irena, „Plavání dětí s rodiči“. Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, paraf. str. 13

² Čechovská, Irena, „Plavecké aktivity kojenců“. Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, paraf. str. 41-50

Projevuje větší zájem o pomůcky, hračky a další příjemné aktivity. Měla by také výuka probíhat především formou hry, prostřednictvím které dokážeme udržet pozornost dítěte při požadované aktivitě. Jedna zásada však mu však vštěpujeme neustále a musí se stát samozřejmostí – „nikdy samo k vodě nebo do vody nesmí!!!“.

*„Je důležité, aby se děti nenaučily jen nějak plavat, ale aby se naučily plavat správně a kvalitně. Jen tak pro ně bude plavání užitečné“.*¹

Mateřská centra, baby kluby a „kojenecké plavání“

Uvedené instituce zaměřující se na aktivity dětí s rodiči dnes většinou nenabízejí jen samotné plavání. Spektrum poskytovaných služeb je zpravidla větší. Počínaje těhotenským poradenstvím, cvičením a plaváním „těhulek“ včetně přípravy na porod a rodičovství, kojenecké poradenství včetně plavání a cvičení rodičů s dětmi, hudební kroužky atd... Další významnou funkcí klubů je setkávání se lidí (rodičů) nacházejících se v podobných životních situacích a umožňuje jim nemalý a tak důležitý sociální kontakt.

Přesto, že je plavání dětí ekonomicky náročnější záležitostí, měli bychom si při výběru centra uvědomit, jak moc je pro nás důležité zdraví a zájmy dítěte. Měli by být na prvním místě. Sledujme proto v nabídce tak zásadní věci, jako je hygiena a bezpečnost prostředí, podmínky – teplota, čistota vody a dostatečně pedagogicky a odborně vzdělaný personál s profesionálním přístupem.²

¹ Čechovská, Irena, „Když začínáme“. Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, cit. str.70

² Čechovská, Irena, „Komerční činnost baby klubů“. Plavání dětí s rodiči, Praha, 2007, paraf. str. 127-129

2.2 Cvičení rodičů s dětmi

„Od narození až do konce svého života bojujeme s rovnováhou, nepřemýšlíme, jak provést pohyb, pouze se soustředíme na dosažení cíle emoční potřeby. Každý den, každý měsíc dozrávají v mozku další a další propojení nervových drah (nejvíce do 4 let), která zodpovídají za správnou svalovou souhru daném období vývoje.“¹

Rozhodnou-li se rodiče věnovat cvičení se svými dětmi, je vhodné se s danou problematikou seznámit minimálně v odborné literatuře, příp. na DVD či videozáznamu. Nejideálnější volbou však zůstává návštěva mateřského centra nebo baby klubu, kde jsou (přesněji řečeno – měla by být) tato cvičení vedena zkušeným a k tomuto účelu školeným personálem. Neposlední variantou je, na lékařské doporučení, návštěva rehabilitačního pracovníka. Důvodem přítomnosti odborného personálu je nezbytnost zvládnutí přesného provedení jednotlivých cviků.

I ty nejmenší děti se projevují a rozvíjejí především pohybem a vhodným cvičením lze pozitivně ovlivnit jejich celkový vývoj. Současně má vliv na psychickou pohodu a kladně působí na vzájemný vztah mezi rodičem a dítětem. S postupným dozráváním nervového systému rozvíjí dítě své pohybové schopnosti. Různorodé možnosti pohybu umožňují zlepšování držení těla, motoriku a posilují sebedůvěru.²

V kojeneckém věku rozlišujeme cvičení dle 4 fází vývoje. Tedy I. fáze do 3.měsíce věku dítěte, II.fáze od 4. do 6. měsíce, III. fáze od 7. do 9. měsíce, IV. fáze od 10.do 12. měsíce věku. První fáze je hodně zaměřená na masáže, protahování, dítě se učí záměrně udržet hlavu ve středové poloze a udržet hlavičku v poloze na břicho, tzv . vzpřímení pletence ramenního. Cvičení by nemělo trvat déle než 5 minut, ale už na konci I. fáze je patrný rozdíl mezi dětmi „cvičícími“ a necvičícími.

II. fáze je důležitá z hlediska budoucích možných problémů s páteří. Jednotlivé cviky vždy odpovídají vývojovému stupni dítěte, ale jestliže se některý prvek nedaří, může být důvodem nezralost jedince. V takovém případě již nepokračujeme. Následkem

¹ Dolínková, Iva, „Úvod“. Cvičíme s kojenci a batolaty, Praha, 2006, cit. str. 9

² Dolínková, Iva, „Úvod“. Cvičíme s kojenci a batolaty, Praha, 2006, paraf. str. 9

chybného cviku by mohlo dojít ke specifickým nedostatkům, které by v pokročilejším věku nešly odstranit, jako kulatá záda či ploché nohy. Cvičení trvá 5-7 min. a zaměřuje se např. na přitahování se a vzpory na rukou, orientace těla v prostoru a udržování rovnováhy.

III. fáze je obdobím tzv. vertikalizace. Výchozí pozicí je poloha na břiše. Dítě se otáčí z lehu na zádech na bříško, uvědomuje si pravou a levou stranu, začíná lézt a sedět. Při každém cviku je důležitá správná výchozí poloha a následně přesnost provedení. Pokud se při cvičení objeví chyby (ze strany dítěte), většinou to znamená, že ještě není připraveno – není zralé, proto není vhodné v tomto prvku nadále pokračovat.

V období IV. fáze se jedinec vyrovnává s tzv. střední pozicí, tj. na všech čtyřech a v sedu. Pozice na všech čtyřech je nyní pozicí výchozí. Kojenec začíná experimentovat s „vyšší úrovní“ – nakročení, vzpřímený klek, postavení se, vytahování se nahoru. Je velmi důležité nechat jej vstávat, popř. chodit samo – je to podstatné pro přirozený vývoj. Vodění za ruce či používání „chodítka“ tento vývoj předbílá a může mít negativní následky.³

Cvičení s batoletem je pokračováním cvičení předešlých, která je třeba opakovat a až po jejich bezchybném zvládnutí na ně navázat. Jednotlivé cviky vycházejí ze zralosti, věku a cvičební zkušenosti dítěte. To se učí rovnováze, stabilizaci a koordinaci pohybů, orientaci v prostoru, překonávání překážek a objevování nového. Efektivní je používání balančního míče. Součástí cvičení je nácvik správné dechové techniky, podpora učení cílenou hrou, vedení k samostatnosti. Rozvíjí se jemná motorika a sociální chování. Projevy dítěte jsou výraznější a není dobré reagovat na jeho vzdor či nelibost přerušением cvičení. Velice rychle by si tuto spojitost zafixovalo, samozřejmě ve svůj prospěch. Zůstaneme proto klidní, ale bud'me důslední. Stále platí pravidlo přiměřené kvality podnětů. Nadbytek podnětů a vysoké zatížení nikterak vývoj a pokroky neurychlují. Dítě unavují, stresují a mohou snižovat sebevědomí.⁴

³ Dolínková, Iva, „I. fáze vývoje dítěte“ - „IV. fáze vývoje dítěte“. Cvičíme s kojenci a batolaty, Praha, 2006, parafr. str. 17-49

⁴ Dolínková, Iva, „Rozvoj pohybu mezi 1. a 3. rokem“. Cvičíme s kojenci a batolaty, Praha, 2006, parafr. str. 63-66

*„Centrace všech kloubů včetně páteře, správné držení těla a správný způsob dýchání nejenom zamezí vzniku bolestí páteře v dospělosti, ale je také prevencí úrazů. Zdravý pohyb může poskytnout každému spoustu radosti a přispívá i k vyrovnané mysli a psychické pohodě“.*¹ (I. Dolínková, Cvičíme s kojenci a batolaty, str. 121)

¹ Dolínková, Iva, „Doslov“. Cvičíme s kojenci a batolaty, Praha, 2006, cit. str. 121

2.3 Hudba dětem, hry s hudbou

Máme na mysli vliv hudby na člověka, tedy i na dítě. Ta uvolňuje napětí, působí potěšením, vzbuzuje emoce a smysly, celkově uklidňuje. Má pozitivní vliv na vyplavování hormonu endorfinu, který u posluchačů navozuje pocity štěstí. Její účinky mohou být léčebné a rozvíjet intelektuální schopnosti člověka. Hudba a zvuky doprovází člověka odedávna a významně ovlivňují jeho psychickou i somatickou stránku, ať už pozitivním nebo negativním způsobem. Léčebný vliv vhodně volených zvuků a hudby je známý již od počátku lidstva. Hudba, kterou jedinec poslouchá, v něm vyvolává určité psychické a somatické procesy – pociťuje a prožívá její působení vnitřně. Hudba a jednotlivé zvuky v člověku vyvolávají jisté nálady, afekty, změny chování, zároveň jsou ovlivněny i nejdůležitější vegetativní funkce, ale také tvorba hlasu, řeči i vlastní hudební aktivity. Prostřednictvím rytmu, melodie a harmonie se aktivují emocionální pochody, upevňuje se schopnost soustředění a rozvíjí se komunikace. Navíc je zvuk a hudba ideálním prostředkem abreakce k uvolňování zátěžových stavů a nahromaděné tenze, zbavuje vnitřního napětí, problémy s usínáním, nervozitou, úzkostí a agresivitou. Silný hudební prožitek je rovněž spojený s katarzí, očištným momentem, který má významný terapeutický vliv nejen u osob s mentální retardací, ale i u všech zdravých i postižených lidí.

Hudba pomáhá koncentrovat naši mysl a pozitivně ovlivňuje řadu procesů v našem těle. Její poslech rozvíjí nejen citlivost a tvůrčí činnost, ale i schopnost analytického myšlení a poznávací schopnosti. Rozvíjí prostorové vnímání potřebné pro poznávání, srovnávání a nacházení spojitostí. Tento typ vnímání a uvažování vyžaduje vzájemné propojení a spolupráci zvláštní skupiny neuronů v mozku a je důležitý pro studium matematiky a dalších přírodních věd, ale také např. i pro hraní šachů.

Z výše uvedeného je zřejmé, proč je důležité seznamovat děti s hudbou hned od narození, nebo raději ještě dříve. Lidský plod již od čtvrtého měsíce reaguje na zvukové podněty. Klidné a harmonické tóny a zvuky jej uvolňují a zklidňují jeho tepovou frekvenci srdce. Je známo, že je-li v průběhu těhotenství plod stimulován vhodnými tóny a zvuky (matčín zpěv, klidná hudba napodobující tep srdce), lépe se u něj vyvíjí nervová spojení v mozku. Vhodně volená relaxační hudba může pozitivně ovlivnit i průběh samotného porodu, který tak může být pro matku a dítě mnohem méně

stresující. Proto některé porodnice začínají aplikovat muzikoterapii přímo na porodním sále i u nás. Již novorozenec má primární potřebu slyšet „barvu“ matčina hlasu nebo hlasu jiné blízké osoby. Klidná hudba s rytmem podobným tepu matčina srdce nebo připomínající zvuky z doby trávené v plodové vodě (šplouchání vody, šum moře), navozují stav relaxace a u dítěte pocit bezpečí. Následkem toho jsou děti klidnější a při tomto poslechu podstatně lépe usínají. Postupem času se snažíme z každodenního uspávání vytvořit dítěti příjemný rituál. Maminka při kolébání či chování dítěte zpívá nebo je její klidné vyprávění doprovázeno tichou hudební kulisou. Tyto zážitky si většinou, jsou-li příjemné, pamatujeme dlouhá léta.

„A když je taková prostá, pěkná chvíle ještě spojená s tichou melodií a uklidňujícím rytmem ukolébavky, kterou dítěti zpívá máma (táta, děda, babička), je to ta nejmohutnější, včasná prevence všech nervových a duševních chorob.“¹

U dětí starších (cca 3letých) můžeme uspávat prostřednictvím např. medvídka nebo jiného „mazlíčka“, kdy se snaží dítě napodobit svoji matku a uspává svoji hračku. Nejlépe vše za doprovodu tiché melodie nebo zpívané ukolébavky. Stejně jako lze s melodií usínat můžeme s ní i vstávat. Většinou se od nálady při probuzení odvíjí naše celodenní rozpoložení a probouzet nás nebo dítě může např. tichá veselejší hudba, klasická hudba nebo zvuky přírody (zpěv ptactva a pod). Podobně příjemným doplňkem pro navození klidné až relaxační atmosféry může být melodie pouštěná při koupání dětí a masáží, kde se spojí s příjemným prožitkem z dotýkání, hlazení a celkově blízké fyzické přítomnosti rodiče.

Po prožívání a vnímání hudby poslechem by měl následovat zpěv. Měla by mu být věnována mimořádná pozornost, protože především pravidelné dýchání, rytmická složka písní a také spontánní motivace daná radostí z hudby má blahodárný vliv a pomáhá při zlepšení samotné řeči. V období od 2-3 let již má dítě schopnost reprodukovat slyšené melodické tóny. Důležitým faktorem je motivace. Vhodným příkladem může být osobnost rodiče nebo staršího sourozence. Společným muzicírováním a také pohybováním (houpání, tancování) se do rytmu melodie se u

¹ Šimanovský, Zdeněk, „Ukolébavky“. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie.*, Praha, 2007, cit. str. 225

dítěte vypěstuje kladný vztah k hudbě a především se rozvine jeho emocionální citění. Nejdůležitějším úkolem rodičů je naučit dítě uvědomělému poslechu a stejně významný je i výběr vhodné hudby. Člověk zcela automaticky upřednostňuje hudbu, kterou slyší nejčastěji. Velmi dobré je pokud možno rovnoměrně seznamovat děti s kvalitní hudbou všech žánrů a to formou uvědomělého poslechu. A následně jej doplnit rozbořem (odpovídajícím věku a schopnostem dítěte), např. povídat si o tom, co si při poslechu představoval, jaké zvíře, namalovat jej, apod.

Dítě ve věku kolem 4 let může zvládat rytmický doprovod hrou „na tělo“, později na dětské rytmické nástroje (Orffův instrumentář – bubínky, činely, ozvučná dřívka, triangel, škrabky, metalofon, paličky, atd..). Hra na nástroje umožňuje vybit nahromaděnou energii a agresi. Důležité je dítě nenutit do něčeho, do čeho nemá chuť, ale naopak v něm podporovat přirozenou zvědavost a snahu o napodobování rodičovských vzorů. Cíleným vedením dětí k hudbě jim dáváme příležitost tvořivě rozvíjet muzikálnost, smysl pro rytmus, společnou práci v kolektivu a pro smysl pro humor. Hudba sama se stává silnou motivací a usměrňuje a podněcuje pohyby celého těla. Učí děti rychleji myslet i reagovat. Všechny děti spontánně reagují na zvuky, tóny a rytmus. Hudební cvičení nejen přispívá k rozvoji osobnosti, ale také zlepšuje činnost zcela konkrétních okruhů a buněčných spojení v mozku. Tóny zřejmě mohou mozek zdokonalit i vyléčit.¹

Jak již bylo řečeno, všechny tyto činnosti mohou probíhat v domácím prostředí v úzkém kruhu rodinném, ale také existuje mnoho z těchto aktivit doprovázených hudbou, nabízených různými centry pro rodiče a děti (dětská centra, domy dětí a mládeže, mateřské kluby, předškolní hudební kurzy, apod...). Dětem je nabízeno široké spektrum nejrůznějších příležitostí a způsobů zapojení se do tvůrčího procesu, samozřejmě s přihlédnutím ke stupni jejich smyslových a senzomotorických zkušeností. Většinou jsou zaměřena na komplexní rozvoj estetických předpokladů, zahrnujících kromě hudební výchovy i výchovu výtvarnou, pohybovou, dramatickou a další. Aktivizačními prvky jsou také společný zpěv, poslech hudby a hudebně pohybové hry. Velmi důležité je, že si děti zvykají na kolektiv, kde vznikají nové sociální vazby. *„Hravá forma všech činností a rozvoj přirozené zvědavosti jsou předpokladem pro úspěšné zvládnutí procesu učení v pozdějším věku.“*²

^{1,2} <http://www.yamahaskola.cz/cs/programy/predskolni-hudebni-programy>

2.3.1 Muzikoterapie

Muzikoterapii je třeba na tomto místě zmínit alespoň okrajově, neboť s prací s dětmi a hudbou souvisí. Jedná se o metodu léčebné psychoterapie, která prostřednictvím hudby fyziologicky, citově a smyslově ovlivňuje člověka. Jejím úkolem je poznávat a zkoumat vliv zvuku a hudby na lidský organismus a sestavování vhodných programů, které budou účinně pomáhat při nejrůznějších potížích a problémech, které přináší každodenní život. Je velmi účinná i při léčbě psychosomatických potíží, komunikačních problémech a poruchách spánku. Léčebnými prostředky hudby jsou např. lidský hlas, hudba přírody, tón hudebního nástroje, rytmus, čas, tempo, pauza – ticho. Terapeut má možnost volby mezi terapií aktivní či pasivní. Aktivní terapií je práce s hudebními nástroji, hlasem, pohybem a pasivní terapií je poslech. Tento interdisciplinární vědní obor vznikl na základě vývoje a vzájemného ovlivňování medicíny, psychologie a hudební vědy. Uplatnění nachází ve zdravotnictví, školství, sociální a výchovné oblasti.¹

¹ /online/ Dostupné z: <http://www.muzikohrani.cz/muzikoterapie/>

2.4 Znakování s nemluvnaty

...je jedna z dalších velmi vhodných a poslední době vyhledávaných aktivit podporujících rozvoj přirozené komunikace kojenců a batolat. Podstatou je vnímání neverbální komunikace - sdělení dítěte, reakce na tato sdělení a jejich následné rozvíjení. Mluvíme o tzv. multisenzorálním přístupu – vizualizaci slova, kdy dítě znak vidí (u rodiče – učitele), což mu umožňuje kontrolovat vlastní techniku provedení znaku a současně sluchem vnímá mluvené slovo. Je schopno znakem, gestem, pohybem celého těla či mimikou obličeje sdělit, co přesně chce a rodič tomu rozumí. Úspěšně tak lze předcházet frustraci z nezdařilé komunikace. Kdy rodič neví co dítě chce neboť mu nerozumí a za „zlobení“, křik a pláč dítě i trestá, zatím co to může být i frustrované z dlouhodobě nenaplněvaných žádaných potřeb z důvodu špatného dorozumění.¹

Používání znaků u nemluvnat není ničím novým. Během vývoje se většina z nich úplně přirozeně naučí např. na rozloučenou zamávat, vrtět hlavou jako výraz nesouhlasu a podobně. Dítě vidí u svých nejbližších často se opakující gesta související s každodenními konkrétními činnostmi a následně má snahu o napodobení. Nápodoba je základním principem v učení se čemukoliv novému pro tento ranný věk. Znakování podporuje rozvoj jemné i hrubé motoriky celého těla i mluvidel. Rozvoj myšlení, představivosti a paměti jako následek uvědomování si souvislostí. Umožňuje dětem odnést si do dalšího života rozvinutější komunikační schopnosti, než děti neznakující a také silnější sebevědomí, neboť si jsou díky pozitivní zpětné vazbě od rodičů schopna uvědomit, kolik toho už umí. Prohlubuje se pasivní i aktivní slovní zásoba. Pěstují si rovněž lásku ke knihám. Místo pasivního prohlížení obrázkových knížek, se zvládají aktivně zapojit a říkat (znakovat) rodiči, co vidí, co které zvířátko či postavička dělá. Stejně jako na procházkách se s rodičem nebo jinou doprovázející osobou může a je schopno podělit o své zážitky. Zvykne-li si dítě takto znakováním s okolím komunikovat, stává se, že si i samo vytvoří znak – gesto pro to, co vidí nebo to, co chce sdělit. Potom už záleží hlavně na rodiči a jeho pozorovacích schopnostech, zachytí-li tento znak a zpětnou vazbou je „potvrdí“ a následně začne s potomkem užívat.

¹ Vasilovčik Šustová, T. *Znakování s miminky je způsobem jak dítěti porozumět, Všichni to máte v sobě, jenom je potřeba to objevit.* /online/ Dostupné z: <http://www.znakovanismiminky.cz/>

V neposlední řadě podporuje znakování pozitivní emocionální vývoj posilováním a upevňováním vztahů v rodině. To proto, že touto aktivitou je nemluvněti věnováno více pozornosti, soustředění a vzájemná komunikace a spolupráce je častější.²

Začít se znakovou řečí lze vlastně kdykoliv, než se dítě naučí mluvit, nebo v době, kdy už několik slov zná, ale stále ještě není schopno hovořit o všem, co ho zajímá, co chce vidět či dělat. Většina rodičů začíná se znakováním mezi osmým a dvanáctým měsícem věku potomků. Ti začínají spontánně používat znaky zpravidla kolem prvních narozenin. Samozřejmě, že postupem času a vývojem řeči děti sami zjistí, že používání slov je jednodušší. Znaky jsou tedy jen jakousi dočasnou náhražkou slov na cestě k verbálnímu projevu.²

Všechny výše uvedené informace tak odpovídají na otázku rodičů „proč s dětmi vlastně znakovat?“. Potřebné informace a rady pro rodiče, kteří se chtějí dorozumět se svým dítětem ještě dříve než začne mluvit, lze nalézt v odborné literatuře, která často nabízí i tzv. slovník používaných znaků. Stejně tak lze žádané informace nalézt na internetu na příslušných intern.adresách center (kurzech) provozujících tuto činnost. Je zajímavé podívat se do příslušné literatury a na příslušné internetové adresy a vzájemně porovnat tzv. slovníky. Rodiče zjistí, že často existují různé znaky pro jednu věc nebo činnost. Znaková řeč pro nemluvnata není univerzální a každé dítě je jiné. Je proto lepší učit se s potomkem znaky, které jsou mu bližší a vycházejí z toho, a dostupné informace a kurzy využívat např. vylepšení výuky techniky znakování, rozšiřování slovní zásoby a celkového obzoru dítěte. Samotné návštěvy přímo v kurzech znakové řeči pro batolata mu umožní poznat nové prostředí, tváře a především hravou a zábavnou formou naučit se a pochopit nové znaky. Stejně pozitivně jako na dítě, působí tato prostředí i na rodiče, kteří většinou v této době ještě do zaměstnání nechodí a nové tváře a prostředí umožní vznik nových sociálních vazeb.

² Vasilovčík Šustová, T., „Nečekejte až na první slovo“. Jak se domluvit s kojencem a batoletem, Praha, 2008, parafr. str. 18-19

3. Příklad z praxe

Rozhovor – viz. Příloha č.1

3.1 Rozbor rozhovoru

Jako příklad z praxe byl ke zmiňované problematice zvolen rozhovor s maminkou, která se svým mladším synem absolvovala některé z aktivit určených rodičům s dětmi uvedených v této práci.

Cílem rozhovoru bylo zjistit následující :

- z jakého informačního zdroje, mohou rodiče dozvědět o činnostech mateřských klubů a center. Je tím myšleno – první impulz, jako může být na příklad reklama nebo článek v časopise, náhodný informační leták, internet, doporučení jinou osobou, kniha, apod...
- z jakých důvodů se rodiče rozhodnou začít s různými aktivitami
- dle jakých kritérií rodiče vybírají činnost pro své dítě
- jaké další informace hledají již v konkrétních centrech (např. rozdělení dle věku, odbornost a praxe pracujícího personálu, hygienické zázemí,...)
- jak jsou s návštěvami těchto činností spokojené děti a jak rodiče
- splňuje-li zvolená aktivita očekávání rodičů a jaký má, dle nich, vliv na dítě (positivní, negativní, žádný nepozorují)
- jaký přínos má společnost jiných rodičů s dětmi pro samotné rodiče
- celkový dojem matky z absolvování kurzů

Z rozhovoru jsem se dozvěděla, že tázaná maminka se k absolvování aktivit, v tomto případě to byla hudební škola a plavání, rozhodla z toho důvodu, že větší část dne trávila s mladším synem sama a chtěla se dostat více do společnosti jiných rodičů s malými dětmi. Doporučení v obou případech, dostala od kamarádek - maminek, které s uvedenými aktivitami již zkušenosti měly.

V případě hudební školy bylo důvodem výběru přesvědčení rodiče, že zpívání, společné poslouchání hudby a „hraní“, v přítomnosti dalších rodičů s dětmi, bude zábavné, příjemné a bude to mít na chlapce pozitivní vliv. Což se, dle ní potvrdilo a

vzhledem k tomu, že se to u dítěte setkala s kladnou reakcí, navštěvují tuto školu i nadále.

Jako druhou aktivitu volila plavání kojenců. Po doporučení kamarádky, hledala další informace, na základě kterých dospěla k názoru, že se jedná o dítěti prospěšnou činnost. S plaváním začali stejně jako s hudební školou ve věku cca 5 měsíců. Chlapec byl na koupání zvyklý z domu. V průběhu absolvování tohoto kurzu se však dle maminky nedostavily u dítěte očekávané, pozitivní reakce. Chlapec působil celkově unaveně a matka nabyla dojmu, že má dítě s koupáním spíš obavy než příjemný zážitek. Vzhledem k tomu, že se s postupem času situace nezlepšila, s navštěvováním kurzu přestala. S chlapcem chce zkusit plavání, ale až v pozdějším věku, nejlépe postupně, nějakou hravou, nenásilnou formou až začne mít sám zájem.

S prostředím a podmínkami (př. hygienické zázemí) v jednotlivých „kurzech“ byla žena spokojená stejně jako se vstřícným přístupem vyučujícího personálu, který byl, dle jejích slov, velmi příjemný a snažil se vždy postupovat tak, aby provozovanou činnost zvládali všichni rodiče a děti.

Na samotnou maminku působilo navštěvování uvedených aktivit pozitivně. V obou případech se setkávala s novými lidmi a někteří z nich zůstali kamarády až dodnes. Synovi se také společnost ostatních dětí líbí a prozpívá mu.. I do budoucna by ráda navštěvovala se svými dětmi podobné vhodné kurzy.

Na závěr bych uvedla, že uvedený příklad, považuji za vhodný především z toho důvodu, neboť poukázal na skutečnost, že ne všechny aktivity vybírané rodiči, dítě vždy zaujmou a že poukazuje na skutečnost, jak moc je důležité vnímat každé dítě jako individualitu a stejně tak k němu přistupovat.

Závěr

Péče o zdraví a správný psychomotorický vývoj dítěte, jeho výchova, učení a rozvíjení jeho schopností je záležitostí náročnou i pro zkušené lékaře, psychology, pedagogické pracovníky i další odborníky. Rodiče, a zvláště novopečení rodiče, jsou laikové a začátečníci, kteří se vlastně na svých dětech teprve učí. Získávají zkušenosti z rad odborníků, známých a rodinných příslušníků a především ze samotné praxe a zkušeností s výchovou vlastního potomka. Pro tento účel jsou proto zmíněné mateřské kluby, centra a podobné organizace vítanou podanou rukou.

Podstatné bylo seznámení se jednotlivými vývojovými obdobími raného věku člověka a s konkrétními změnami a úskalími té které vývojové fáze. Což jsou informace, se kterými by se měli seznamovat i nastávající i stávající rodiče, protože jen pokud mají přehled o potřebách a nárocích dítěte v těchto etapách, mohou své dítě přiměřeně vést a lépe – efektivněji - stimulovat a podpořit tak pozitivně jeho psychický i fyzický vývoj, rozvoj dovedností, zkušeností, učení, atd...

Součástí práce je konkrétní popis nejčastěji vyhledávaných aktivit určených pro společné chvíle rodičů s dětmi trávené v domácím prostředí, nebo v prostředí klubů a center organizující tyto činnosti pod vedením zkušeného a odborně vzdělaného personálu. Kladem uvedených organizací není jen odborné vedení a vzdělávání dětí a rodičů, ale také důležitá příležitost setkávání rodičů. Tedy především žen – matek, nacházejících se v podobných životních situacích, kdy tráví celý den „samy“ s dítětem a veškeré společenské kontakty jsou většinou omezené. Čas trávený se svým dítětem příjemně v příjemném prostředí s lidmi, s kterými si mají co říci, otvírá možnosti nových sociálních vazeb. Příkladem je uvedený „případ“ (rozhovor) z praxe, ve kterém zpovídáme maminku z jejich zkušeností (většinou pozitivních) po absolvování některých aktivit.

Pro přehled nabízených činností a aktivit určených již zmíněné sociální skupině, je součástí práce seznam mateřských center a klubů organizující tyto „volnočasové“ aktivity v rámci města Brna.

Cílem mé práce bylo zdůraznit a vyzdvihnout důležitost aktivní, ale přiměřeně stimulující „práce“ rodičů s dětmi podporující jejich psychomotorický vývoj a vychovat tak sebevědomého, emocionálně vyrovnaného, přiměřeně samostatného jedince,

schopného vytvářet a následně udržovat plnohodnotné sociální vazby s vrstevníky a ostatním lidmi.

Při zpracovávání práce, jsem čerpala informace z literatury, internetu a praktických zkušeností rodičů. Byla jsem příjemně překvapena kvalitou, množstvím i odborností dostupných informací, které dostupná literatura nabízí. Vezmu-li ještě v úvahu další, nejen doplňující, informace a kontakty přístupné na internetu a odborný přístup pracovníků jednotlivých organizací, musím konstatovat, že rodiče mají příležitosti, možnosti i informací dostatek ve velmi široké škále a s rozumnou dostupností. Jak s touto skutečností naloží, už je jen na nich.

Resumé

Práce je zaměřena na možnosti, jakými mohou rodiče pozitivně ovlivnit a podporovat fyzický a psychomotorický vývoj svého dítěte v jeho raném věku a jaké možnosti jim nabízejí mateřské kluby, centra a instituce zaměřující se na tyto činnosti.

Práce je rozdělena na tři bloky.

První z nich popisuje ve velmi zkráceném podání vývoj člověka a jeho socializaci v průběhu od početí, přes prenatální, novorozenecké, kojenecké a batolecí období až do ukončení raného věku. Vzhledem k tomu, že se dítě během všech těchto fází stále vyvíjí a mění, je důležité pro rodiče je znát a dle toho k jeho výchově a aktivitám s ním přistupovat tak, aby ve výsledku dítěti víc neuškodily než pomohly.

Druhá část je věnována popisu konkrétních, v dnešní době nejvyhledávanějších, činností, kterých se rodiny účastní v institucích s tímto zaměřením. Kromě samotného učení zde dochází setkávání lidí a vznikají tak nové sociální vazby jak rodičů, tak i jejich potomků.

Třetí část obsahuje spolu se stručným přehledem výše uvedených institucí ve městě Brně také rozhovor s maminkou, která absolvovala a nadále absolvuje se svým dítětem některé z nabízených aktivit. Jedná se o konkrétní příklad z praxe. Popisuje situaci, kdy kromě velmi kladné reakce dítěte na zvolenou aktivitu, v tomto případě hudební škola, může rodič zvolit i činnost, která dítěti „nesedne“. V uvedeném rozhovoru je to plavání, ve kterém, přes přítomnost zkušeného instruktora s individuálním přístupem, nenašel chlapec zálibu, a proto matka tuto aktivitu ukončila. Přesto všechno hodnotí matka existenci a nabídku mateřských klubů a center kladně, neboť kromě jiného, jsou to místa setkávání lidí, rodičů s dětmi, kteří si rozhodně mají co říci.

Anotace

Práce popisuje možnosti, kterými mohou rodiče pozitivně a aktivně ovlivňovat socializaci a psychomotorický vývoj svých dětí prostřednictvím mateřských klubů, center, ale i v domácím prostředí.

Klíčová slova

Matka a dítě, socializace, raný věk, psychomotorický vývoj, mateřské kluby (centra), interakce v rodině.

Annotation

This work describes opportunities parents have to positively & actively influence social & psychomotoric development of their children by using parental/post- natal groups/centres as well as interaction in domestic environment.

Keywords

mother and child, socialising, early age, psychomotoric development, parental/post natal groups/centres, family interactions

Literatura a prameny

Primární:

1. Čechovská, I. *Plavání dětí s rodiči*. Vydání 2. upravené, Praha, nakladatelství Grada Publishing, 2007, 140 s., ISBN 978-80-247-1635-0
2. Dolínková, I. *Cvičíme s kojenci a batolaty*. Vydání 1., Praha, nakladatelství Portál, 2006, 123 s., ISBN 80-7367-072-0
3. Hoskovicová, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Vydání 1., Praha, Grada Publishing, 2006, 160 s., ISBN 80-247-1424-8
4. Kohoutek, R. *Vývojová psychologie*. Vydání 2., Brno, Bonny Press, 2003
5. Matějček, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Vydání 1., Praha, nakladatelství Grada Publishing, 2005, 182 s., ISBN 80-247-0870-1
6. Matějček, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* Vydání 6., Praha, nakladatelství Portál, 2007, 109 s., ISBN 978-80-7367-270-6
7. Nakonečný, M. *Úvod do psychologie*. Vydání 1., dotisk, Praha, nakladatelství Akademia, 2005, 507 s., ISBN 80-200-0993-0
8. Šimanovský, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vydání 2., Praha, nakladatelství Portál, 2007, 248 s., ISBN 987-80-7367-339-0
9. Vágnerová, M. *Vývojová psychologie I.- Dětství a dospívání*. Vydání 1, dotisk, Praha, nakladatelství Karolinum, 2008, 467 s., ISBN 978-80-246-0956-0
10. Vasilovčík Šustová, T. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem*. Vydání 1., Praha, nakladatelství Grada publishing, 2008, 144 s., ISBN 978-80-247-2336-5

Časopis : Jesenská, Elena, „Vývojová stádia dětí“. *Moje psychologie*. Praha, Mladá fronta, 2008,1.spec.edice/březen 98 s., ISSN 1802-2073
Lebl, Jan, „Co z něj vyroste ?“. *Moje psychologie*. Praha, Mladá fronta, 2008, 1.spec.edice/březen, 98 s., ISSN 1802-2073

Internetové adresy:

- Beranová, Veronika, *Raný věk dítěte z pohledu speciálního pedagoga*. /online/ <http://www.nokam.cz/dospelacky/default.php?clanek=79>
- <http://www.yamahaskola.cz/cs/programy/predskolni-hudebni-programy>
- <http://www.muzikohrani.cz/muzikoterapie/>
- <http://www.znakovanismiminky.cz/>

Sekundární:

11. Badegruber, B., Pirkel, F. *Příběhy pomáhají s problémy*. Vydání 3., Praha, nakladatelství Portál, 1997, 112 s. ISBN 80-7178-140-1
12. Biddulph, S. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Vydání 3., Praha, nakladatelství Portál, 2006, 139 s., ISBN 80-7367-192-1
13. Eyre, L., Eyre, R. *Jak naučit děti hodnotám*. Vydání 1., Praha, nakladatelství Portál, 2000, 160 s., ISBN 80-7178-360-9
14. Hanšpachová, J. *Hry pro maminky s dětmi*. Vydání 4., Praha, nakladatelství Portál, 2006, 271 s., ISBN 80-7367-126-3
15. Roseová, A., Weissová, L. *Rozvíjíme sebedůvěru dětí*. Vydání 1., Praha, nakladatelství Portál, 1997, 168 s., ISBN 80-7178-176-2

Seznam příloh

Příloha č. 1 Rozhovor s maminkou

Příloha č. 2 Mateřské kluby, centra a příbuzná střediska ve městě Brně

Příloha č.1 :

Rozhovor s maminkou

Pro praktický příklad využívání aktivit popisovaných v této práci jsem si připravila rozhovor s maminkou, která absolvovala kurz určený dětem v raném věku, absolvuje jej a má v úmyslu následně absolvovat i jiné – další, následně pro děti starší. Jedná se o vdanou ženu žijící ve městě Brně, ve věku 35ti let se dvěma dětmi – chlapci. Starší je ve věku 10 let a mladší je ve věku batolecím 2 let.

1. Proč jste se vůbec rozhodla navštěvovat s chlapečkem nějaké aktivity určené pro děti?

No, hlavní důvod byl asi „vypadnout“ z domu a dostat se někam ven mezi lidi a říkala jsem si, že i pro něj to bude zážitek. Bude tam hodně dětí a bude se mu to líbit. Protože většinu dne jsme byli spolu doma sami. Manžel odjížděl v pondělí ráno, protože pracoval mimo Brno a vracel se až v pátek a starší syn byl ve škole a po škole měl často nějaké kroužky.

2. Měla jste konkrétní představu o tom, co byste chtěli dělat?

Ano, měla jsem představu, protože jsem se doslechla o tom, že existuje takový hudební kroužek pro děti už od asi čtyř měsíců, tak jsem si myslela, že si budeme spolu zpívat, teda on bude zpívat až bude větší, ale že by to mohla být zábava a mohlo by to mít na chlapečka dobrý vliv i to poslouchání písniček nebo muziky.

3. Odkud nebo od koho jste se o uvedeném kroužku dozvěděla a co to je za kroužek?

Doporučila mi to jiná maminka, a tak jsem se ještě poptala mezi kamarádkami a dalšími maminkami a některé už s tím měly zkušenost. Je to hudební škola Yamaha.

4. Pro děti jakého věku to bylo určeno?

Od čtyř měsíců tak možná do dvou let. Nevím. Přesně si to nepamatuji, protože, já když jsem se informovala, tak řekli, že už tam můžeme, a to když jsme tam začali chodit, měl chlapeček pět měsíců. V té naší skupince byli děti, odhaduji, tak do dvou let. Nevím to přesně. Těch skupin (nebo spíš to jsou asi třídy) je zde víc, a tam jsou i děti starší.

5. Co všechno jste s chlapečkem v hudební škole dělali?

V té naší skupině jsme s dětmi zpívali, tancovali. Děti si mohly brát do rukou hudební nástroje, aby si je mohly prohlédnout, ohmatat, vyzkoušet, co který dělá. Ale většinou to olizovaly a oslintaly. Kousaly do toho, protože v té době, v tomto věku všem rostly zoubky. No a potom, když už byl starší, tak se tam s ostatními dětmi učil písničky a říkanky. Hrály na ty jednoduché hudební nástroje, jako byly činelky, paličky, triangel atd., vytleskávaly do rytmu. Přesněji řečeno pokoušely se hrát a tleskat podle písničky. „Chytaly“ se až ty nejstarší děti, ale líbilo se to všem.

6. Měla jste pocit, že se tam synovi líbí? Že když jste tam později vždy přišli, poznal to prostředí jako místo, kde je to příjemné?

Ano, to určitě. Viděla jsem na něm, že je mu tam fajn, Ale na nějaké výraznější projevy radosti byl opravdu maličký. Až byl starší, tak bylo poznat, že se těší, když jsme byli na cestě a poznal, že tam jdeme.

7. A vám se tam líbilo? Byla jste spokojená s prostředím a s personálem?

Ano, líbilo a stále líbí, jsem ráda, že se dostanu do kolektivu nebo do té skupiny maminek. Dokonce jsem se s jednou skamarádila a kamarádíme se stále. Prostředí je příjemné a pracovníci vstřícní a opravdu vědí, co s těmi dětmi dělat, jako co jim nabídnout, jak je zaujmout. Myslím tím přiměřeně k jejich věku.

8. Kdyby jste měla celkově zhodnotit navštěvování této hudební školy, jak byste to popsala?

No, kdybych se měla rozhodovat znovu, tak bych sem určitě chodila, já jsem se dostala mezi lidi a je to fajn a na synovi je vidět, že se mu tady líbí. Je tady mezi dětmi, je veselý a spokojený. Určitě to bylo dobré rozhodnutí pro nás oba.

9. Kromě výše uvedené hudební školy, účastnila jste se synem ještě jiných aktivit určených takto malým dětem?

Ještě jsme chodili na plavání miminek.

10. A o plavání dětí jste se dozvěděla jak?

To jsem se také doslechla od kamarádek – maminek a potom jsem něco jsem o to přečetla. Především, že je to pro dítě prospěšné, a tak jsme se tam přihlásili.

11. Jak byl syn starý, když jste do plavání začali chodit?

S tím plaváním jsme taky začali asi v těch pěti měsících.

12. Měl už nějakou podobnou zkušenost s koupáním?

A koupání znal tedy jen z domu. Koupali jsme se vždycky večer před spaním.

13. Jak jste byla spokojená s prostředím, hygienou a přístupem instruktorů?

No, to celé prostředí bylo celkově přizpůsobeno tomu, že jsou tam tak malé děti. Bylo to příjemné, voda teplejší a nároky na hygienu samozřejmě zvýšené. Takže to bylo bez problému. Instruktorka byla fajn. Všechno nám, maminkám vysvětlovala. I když jsme tam byli ve skupince, věnovala se i individuálně, když to někdo potřeboval. Brala ohled na ty děti a postupovala podle toho, jak které dítě reagovalo.

14. Pozorovala jste nějaké reakce na chlapečkovi?

To jsem právě neviděla. Jemu to vůbec nic neříkalo nebo neměla jsem ten pocit. Spíš naopak a bylo mi ho pak líto. On si to tak neužíval, jak jsem si představovala. Stále jsem očekávala nějaké pozitivní reakce na tu vodu, které se ale nedostavily. Připadal mi hodně unavený, a tak jsme tam chodit přestali, protože mi přijde, že se spíš bál. Tak jsem ho nechtěla nutit do něčeho, co je mu nepříjemné.

15. A jaké pocity to zanechalo na vás?

Je mi líto, že se to synovi nelíbilo. Já jsem si tam mezi maminkami našla nějaké kamarádky a vídáme se dál. Ale ty maminky jsou s plaváním spokojené. Říkají, že se tam některým dětem líbí. Asi bude lepší ještě chvíli počkat, až bude syn větší a nějakou hravou formou, pomaličku polehoučku se do plavání zase pustit. Myslím,

že každé dítě je jiné a ne každému se to líbí a je asi dobré zkoušet postupně různé kroužky, a samozřejmě zůstat jen u těch, kde jsou děti veselé a spokojené. Takže místo plavání budeme hledat něco jiného.

16. Máte už nějakou představu, co byste chtěli zkusit nebo zaujalo vás něco z nabízených aktivit?

Už jsem se rozhlížela a moc by se mi líbila jóga pro děti, tak se ještě podívám na informace na internet a něco jsem si už o tom přečetla. Pravděpodobně tu jógu zkusíme. V té hudební škole se synovi stále líbí, tam chceme zůstat.

17. Kdybyste měla možnost, vrátit se s chlapečkem do toho věku pěti měsíců a věděla to, co víte dneska, vybírala byste z aktivit pro děti jinak?

Kdybych věděla, že se mu to plavání nebude líbit, určitě bychom to nedělali. Ale ta hudební škola byl dobrý nápad určitě. Chtěla bych, aby tam syn chodil co nejdéle. Místo toho plavání bych zkusila cvičení, kdy maminky cvičí s miminky na těch velkých balónech, a také masáže dětí. Je pravda, že ty masáže doma synovi dělám, vždycky po vykoupaní, před spaním. Nevím, jak to probíhá přímo v tom kurzu, jen jsem o tom četla a sehnala jsem si podle aromaterapie nějaké oleje vhodné pro tak malé dítě. A to se mu líbí. Další činností pro tak malé dítě bych zatím nehledala, myslím, že by toho zase nemělo být moc. Až postupem času třeba zase něco přidat.

18. Jaký přínos měly tyto aktivity pro vás?

Jak jsem říkala, byla jsem ráda, že jsem se dostala z toho kolotoče doma mezi lidi. A byly tam vlastně všechno maminky, které byly více méně ve stejné situaci jako já. Kromě toho, že chtěly něco pěkného a zábavného pro děti, taky veškerý čas trávily s dětmi samy. Takže jsme se časem, jak jsme se víc seznámily, bavily o stejných věcech a problémech. Našla jsem si některé kamarádky, které mám dodnes. Ikdyž jsme potom třeba do toho plavání přestali se synem chodit, vídám se s jednou maminkou stále a navštěvujeme se a chodíme na kafe. V té hudební škole jsme stále. Jsme teda už ve skupince pro starší děti, ale stále vlastně se stejnými rodiči a dětmi. Sice sem, tam někdo odejde a zase přijde, ale to jádro zůstalo a se dvěma maminkami se spolu s dětmi scházíme i mimo ten kurz. Je to fajn, protože děti se už znají, jsou větší a vyhraji si spolu.

Příloha č. 2:

Mateřské kluby, centra a příbuzná střediska ve městě Brně

- Mateřské centrum KUŘÁTKA – nabízí program pro rodiče s dětmi ve věku 0-6 let

Adresa: Poštovská 1, Brno, [http:// home.tiscali.cz/kuratka](http://home.tiscali.cz/kuratka)

- Mateřské centrum KLOKÁNEK – nabízí program pro matky s kojenci, hrátky pro rodiče s dětmi (1-4let), výtvarnou výchovu pro rodiče a děti, angličtina pro maminky s hlídáním dětí. Adresa: Nejedlého 13, Brno, www.klokánek.zde.cz

- Mateřské centrum SEDMIKRÁSKA – nabízí cvičení pro maminky s hlídáním dětí, cvičení rodičů s dětmi, muzicírování rodičů s dětmi. Adresa: Oblá 75a, Brno, www.mcsedmikraska.wz.cz/

- Baby club KENNY BRNO – nabízí cvičení s dětmi od 2 měsíců do 4 let věku, plavání s kojenci a batolaty (již od 6ti týdnů věku), otužování dětí, masáže, atd.. Kontakty a bližší informace na <http://www.bc-kenny-brno.cz>

- BARVÍNEK – Středisko volného času Linka – nabízí společné výtvarné hrátky, keramické tvoření, tanečky, říkanky a hry pro rodiče s dětmi od 2 let. Adresa: SVČ Linka, Kosmonautů 4, Brno, www.ddmdomecek.cz/kosmonaut/

- Centrum pro rodinu a sociální péči - organizuje masáže a cvičení kojenců, pohybové hry s dětmi do 1 roku, dále od 2-5 let. Adresa: Josefská 1, Brno, www.crsp.cz

- CVIČENÍČKO - Veselé cvičení dětí v Brně – nabízí cvičení pro malé děti probíhající formou pohybové hry, pohybové průpravy, pohybové výchovy a modifikované technické přípravy v tělocvičně vybavené speciálním motivačním náradím a náčiním pro malé děti . Další informace na webu: <http://cvicenicko.gymnet.cz>

- CVIČENÍ rodičů s dětmi od 2 let – organizováno Oddílem sportovní gymnastiky Sokola Brno I. Adresa: Kounicova 20/22, Brno, <http://gymnastika.sokolbrno1.cz>

- CVIČENÍ pro rodiče s dětmi od 1,5 roku – organizuje TJ Slovan Černá pole. Adresa: Zemědělská 29, Brno, <http://www.tjslovancp.iol.cz>

- CVIČENÍ rodičů s dětmi – organizuje TJ Sokol Židenice. Adresa: Gajdošova 18/20, Brno,

- CVIČENÍ rodičů s dětmi od 1,5 roku – organizuje TJ Sokol Juliánov. Adresa: Slatinská 13, Brno.

- Centrum pro matku a dítě při Montessori MŠ – nabízí program pro maminky nebo tatínky či další rodinné příslušníky s dětmi ve věku 1-3let pravidelný program. Adresa: MŠ Sluníčko Šrámkova 14, Brno, www.slunicko-montessori.cz/centrum/

- Dětský svět KVÍTEK – nabízí organizované cvičení pro rodiče s dětmi, plavání s dětmi (na ZŠ Pastviny). Adresy: ZŠ Svážná, Brno, Umělecká škola Kubíčková Brno – Bystrc, ZŠ Pastviny, Brno,

- DDM, Řečkovice – nabízí aktivitu pro rodiče s dětmi od 8 měsíců, kurzy pro maminky s kojenci 2-6 měsíců. Adresa: ZŠ Horácké náměstí 13, Brno, <http://www.dumdedi.vesele.info>

- FILIA club – nabízí plavání kojenců již od 6ti týdnů věku (plave se doma) a následně i batolat a starších dětí. Bližší informace na <http://www.filia.cz>

- Hudební škola YAMAHA – nabízí v rámci celého města Brna hudební kroužky a aktivity pro děti různého věku už od 4 měsíců věku. Podrobnější informace na <http://www.yamahaskola.cz>

- MÍČEK EDA – nabízí setkávání rodičů s dětmi od 6 měsíců do 4 let, zpívání, kreslení, lepení, atd..Adresa: KC Líšeň – Kotlanka, Kotlanova 7, Brno.

- PIEROT – nabízí zájmové kroužky pro děti 3-6 let, hlídání dětí, jazykové kurzy s hlídáním dětí. Adresa: areál MŠ Sluníčko, Strnadova 13, Brno. www.pierot.net

- PLAVÁČEK – nabízí a organizuje v rámci města Brna plavání dětí od 3 měsíců věku a starších. Veškeré informace na <http://www.plavacci.com>

- Plavecká škola LAVIA – nabízí plavání pro děti od 3 let. Adresa: ZŠ Horní 16, Brno, <http://www.lavia.cz>

- Plavecký klub KROKODÝL - nabízí plavání rodičům s dětmi ve věku od 2 do 5 let. Adresa: lázně na Ponávce 3a, Brno, <http://www.plavanikrokodyl.wz.cz>

- Rodinné centrum – klub PASTELKA – nabízí celotýdenně program pro děti 0-2 roky, 2-4 roky, cvičení pro maminky po porodu, cvičení v těhotenství, tai-chi v těhotenství. Adresa: nám. Karla IV. 4, Brno, www.pastelka.unas.cz

- Klub DRAK – Dráčata - nabízí rodičům s dětmi ve věku 2-3 roky cvičení, zpívání, výtvarné aktivity. Adresa: Cejl 97, Brno

- Klub šikovných batolat – ORLÍČEK – nabízí program pro děti ve věku 1,5-4 roky, cvičení a výtvarná výchova, různé akce pro děti. Adresa: Mendlovo náměstí, budova Orlovny, Brno, www.zivnost.net/orel

- Klub SLŮNĚ – nabízí a organizuje plavání kojenců, batolat a dětí předškolního věku. Bližší informace na <http://www.slune.websnadno.cz>

- Klub maminek Brno – Bohunice, Centrum volného času. Adresa: Lány 3, Brno,
- Klub maminek Brno – Bystře, Společenské centrum. Adresa: Odbojářská 2, Brno,
- Klub maminek Brno – Kohoutovice, Cvč ULITA. Adresa: Stamicova 7, Brno,

- Klub maminek při Salesiánském středisku mládeže v Brně – Líšni – nabízí cvičení rodičů s dětmi, cvičení pro maminky s hlídáním dětí. Adresa: Kotlanova 13, Brno, <http://lisen.sdb.cz>

- Klub maminek při Salesiánském středisku mládeže v Brně – Žabovřeskách - nabízí cvičení pro děti, hudební klub, výtvarné hrátky, angličtinu pro rodiče a děti, volné

dopolední hraní pro nejmenší, pohádkové dopoledne. Adresa: Salesiánské středisko, Foersterova 2, Brno, <http://brno.sdb.cz/aktivity/maminky>

- Klub maminek VLAŠTOVIČKY, Brno- Řečkovice . Adresa: DDM Ječná 26 Brno,

- Klub maminek Brno – Tuřany, Orlovna v Tuřanech,

- Klub maminek Brno – Vinohrady. Adresa: Valtická 23, Brno

- Klub maminek Brno – Židenice ,PALETA při DDM Junior – nabízí výtvarné tvoření, cvičení maminek s dětmi. Adresa: Touškova 9, Brno, www.junior.cz

- Klub dětí a maminek MEDVÍDEK , při Cvč Jabloňka – nabízí program pro děti od 2 let, hraní, povídání, cvičení, tvoření. Adresa: Kroftova 64, Brno, www.ddmhelceletova.cz

- Klub SVĚTLUŠKA – nabízí program rodičům s dětmi od 1-6 let. Adresa: ZŠ Gajdošova 3, Brno, www.svetluska-montessori.cz

- LIPKA – dům ekologické výchovy – nabízí cvičení maminek s dětmi, přírodovědné tvořivé kroužky pro děti od 2-5 let, , hrátky pro rodiče s dětmi ve věku 1-4 roky, vodní hrátky pro rodiče s dětmi. Adresa: Lipová 20, Brno, Rozmarýnová 6, Brno, www.lipka.cz

- LATA – Centrum rodinných aktivit – nabízí cvičení pro maminky s dětmi různého věku, pohybové aktivity, rozvoj motoriky, malá výtvarka a jiné výtvarné programy, říkadla a zpívání. Adresa: Plovdivská 8, Brno, Podrobnější informace na webu Cvč Lužánky.

- OBLÁČEK – nabízí malování, tvoření, cvičení, zpívání, hraní pro rodiče s dětmi od 2 let. Adresa: SVČ Lyska, Oblá 51c, Brno, www.domeceknaoble.org

- SLUNÍČKO – nabízí hudebně pohybové hry pro děti různých věkových kategorií, cvičení a masáže kojenců, plavání dětí (již od 6ti týdnů, plave se doma), organizuje pí. Kovaříková Jarmila, <http://www.jarmila.com/>

- VESNA – Ženský vzdělávací spolek – nabízí kroužky s pohybovým zaměřením pro maminky s dětmi ve věku 1-2 a 2-3 roky, hlídání dětí. Údolní 10, Brno, www.vesnaspolek.cz

- VĚTRNÍK, VĚTRNÍČEK – agentura organizující cvičení batolat. Adresa: Nerudova 7, Brno, www.vetrik.unas.cz

- Vzdělávací rodinné centrum – MONTESSORI- nabízí program pro rodiče s dětmi ve věku 1-6 let. Adresa: Št'ouračova 23, Brno, tel: 732859257